

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií, Katedra ruských a východoevropských studií

Pavel Zálom

Vliv dobových okolností na působení
slovenského faktoru a na jeho roli při volbě
Gustáva Husáka do čela KSČ
- srovnání s volbou Alexandera Dubčeka

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Pavel Zálom**

Vedoucí práce: PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

ZÁLOM, Pavel. *Vliv dobových okolností na působení slovenského faktoru a na jeho roli při volbě Gustáva Husáka do čela KSČ - srovnání s volbou Alexandra Dubčeka*. Praha, 2012. 59 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Oldřich Tůma, Ph. D.

Abstrakt

Bakalářská práce „Vliv dobových okolností na působení slovenského faktoru a na jeho roli při volbě Gustáva Husáka do čela KSČ - srovnání s volbou Alexandra Dubčeka“ hodlá prostřednictvím analytické a srovnávací metody přiblížit vliv dobových okolností na působení slovenského faktoru při volbě Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa v dubnu 1969. V rámci prostudované literatury související s touto problematikou totiž autor postrádal text, který by se těmto motivům blíže věnoval. Na základě rozboru volby Alexandra Dubčeka do přední stranické funkce v lednu 1968, v rámci níž jsou podle autorova názoru vlivy zvýrazňující působení slovenského faktoru patrnější, jsou vymezeny tři komparační okruhy, saturační, nátlakový a konfliktní, na jejichž základě pak jsou v souvislosti s volbou Husáka identifikovány sledované faktory. Základní termíny, tedy tematická náplň zmíněných srovnávacích okruhů stejně jako samotný slovenský faktor, budou v rámci textu blíže charakterizovány a vyloženy. Autor pak pomocí této metody dochází k závěru, že klíčovými faktory, které významným způsobem zvýraznily působení slovenského faktoru v rámci volby Gustáva Husáka do čelní role KSČ, jsou především velmocenské zájmy Sovětského svazu v prostoru střední Evropy, obava slovenských zastánců federalizace státu o její osud po srpnové intervenci roku 1968 a zároveň působení samotného Gustáva Husáka.

Abstract

My bachelor thesis “The influence of historical circumstances on the activity of the Slovak factor and its role in the election of Gustav Husak to the head of the Communist Party of Czechoslovakia - Comparison with the election of Alexander Dubcek“ intends, through analytical and comparative methods, to approach the influence of historical circumstances on the effect of the Slovak factor in the election of Gustav Husak to the position of the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia in April 1969. The reason is that the author studied the literature related to this issue and lacked a text that would be devoted to these themes in more detail. Based on the analysis of the election of Alexander Dubcek to the leading position in the Party in January 1968, within which the influences emphasizing the effect of the Slovak factor are evident according to the author’s opinion, three comparison ranges – saturation, coercion and conflict range – were defined. Based on these ranges the examined factors of the election of Husak were identified. Basic terms – a thematic content of the comparison ranges as well as the Slovak factor itself – will be characterized closer and explained in the text. By using this method, author concludes that the key factors that significantly emphasized the effect of the Slovak factor during the election of Gustav Husak into the leading role in the Communist Party are especially power interests of the Soviet Union in the Central Europe, the fear of Slovak state federalization supporters about its fate after the intervention in August 1968, and also the actions of Gustav Husak himself.

Klíčová slova

Československo, komunismus, Alexander Dubček, Gustáv Husák, slovenský faktor, srovnání

Keywords

Czechoslovakia, communism, Alexander Dubček, Gustáv Husák, Slovak factor, comparison

Rozsah práce: 84503 znaku

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. května 2012

Pavel Zálom

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Pavel Zálom
E-mail:	P.Zalom@seznam.cz
Semestr:	4.
Akademický rok:	2010/2011
Název práce:	Vliv dobových okolností na působení slovenského faktoru a na jeho roli při volbě Gustáva Husáka do čela KSČ - Srovnání s volbou Alexandera Dubčeka
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	6., 2011/2012
Vedoucí bakalářského semináře:	doc. PhDr. Jiří Vykoukal CSc.
Vedoucí práce (není povinné):	PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	<p>Patnáct měsíců, které dělí volba Gustáva Husáka od volby Alexandera Dubčeka do čela KSČ, vymezuje významné období ve vývoji československého komunistického režimu. Fakt, že se v obou případech jednalo o příslušníky slovenského národa, představuje pozoruhodný jev, stejně tak jako existence odlišných podmínek, jež tyto volby doprovázely. Spojitost a vztah mezi těmito okolnostmi a vlivem slovenského faktoru při Dubčegově volbě je podle mého názoru patrná, avšak v případě Husákově již tak jasné nejsou. Prostřednictvím srovnání vlivu dobových okolností na působení slovenského faktoru v průběhu obou voleb se pokusím vyjasnit vztah mezi oním národnostním prvkem a okolnostmi, které doprovázely volbu Gustáva Husáka do čela KSČ.</p>
Předpokládaný cíl (5 řádek):	<p>V mé bakalářské práci hodlám zachytit vliv dobových okolností, které doprovázely volbu Gustáva Husáka do čela ÚV KSČ, na působení slovenského faktoru v rámci této události. Prostřednictvím srovnání s okolnostmi volby Alexandera Dubčeka do funkce, tedy též osoby slovenské národnosti, což za daných podmínek hrálo podstatnou roli, se pokusím zvýraznit zásadní aspekty, ve kterých se obě události shodují či rozcházejí. Těm pak budu věnovat pozornost při bližším pohledu na vztah mezi konkrétními okolnostmi a vlivem slovenského faktoru při Husákově volbě.</p>
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	<p>Slovenský faktor hrál při volbě Alexandera Dubčeka do čela KSČ do jisté míry významnou úlohu, avšak jeho role při volbě jeho následovníka Gustáva Husáka již podle mého názoru tak jasná není. Je zároveň třeba si uvědomit, že národnostní uspořádání uvnitř tehdejší ČSSR bylo specifickým problémem, kterému se právě v rámci jedinečných podmínek Pražského jara dostalo náležité pozornosti a v rámci pozdější federalizace státu i určitého řešení. Slovenský faktor tak na počátku ledna 1968 podléhal dalším konkrétním vlivům, které mohly dopad národnostního aspektu na výsledek volby do jisté míry ovlivnit. Prostřednictvím jejich porovnání s okolnostmi, které provázely volbu v dubnu 1969, se v mé bakalářské práci pokusím o přiblížení jejich možného vlivu na působení slovenského faktoru v době změny ve vedoucí stranické funkci, která vynesla do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ právě Gustáva</p>

Husáka.**Předpokládaná struktura práce (10 řádek):****Úvod****1. Volba Alexandera Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ****1.1. Širší rámec sledované události****1.2. Národnostní faktor-uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jejího řešení****1.3. Konkrétní okolnosti volby s důrazem na vliv slovenského faktoru na výsledek volby****2. Volba Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ****2.1. Širší rámec sledované události****2.2. Národnostní faktor-uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jejího řešení****2.3. Konkrétní okolnosti volby s důrazem na vliv slovenského faktoru na výsledek volby****3. Srovnání****3.1. Konkrétní dobové okolnosti****3.2. Stav řešení národnostní otázky uvnitř ČSSR****3.3. Dopad dobových okolností na slovenský faktor a jeho vliv na výsledek volby****Závěr****Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):**

Dubček Alexander, Hochman Jiří. Naděje umírá poslední Vlastní životopis Alexandera Dubčeka, Nakladatelství Svoboda–Liberta, Praha, 1993, ISBN 80-205-0351-X

Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie jednoho mocenského zvratu, Praha, Brno, 2006, ISBN 80-7285-080-6

Formáčková Marie. V hlavní roli Gustáv Husák, BVD, s. r. o., FUTURA, Čechtice, Praha, 2009, ISBN 978-80-87090-24-4 BVD, s.r.o., ISBN 978-80-86844-57-2 FUTURA

Kaplan Karel. Československo v letech 1967-1969 4. část, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1996, ISBN 80-04-26142-6

Pernes Jiří. Takoví nám vládli, Nakladatelství BRÁNA, a. s., Praha, 2010, ISBN 978-80-7243-437-4

Plevza Viliam. Vzestupy a pády Gustáv Husák prehovoril, Tatrapress, Bratislava 1991, ISBN 80-85260-15-8

Pithart Petr. Osmašedesátý, Rozmluvy, Praha, 1990, ISBN 0 946352 43 7

Vančura Jiří. Naděje a zklamání Pražské jaro 1968, Mladá fronta ve spolupráci s ČSDS v Scheinfeldu – Schwarzenbergu, Praha, 1990, ISBN 80-204-0179-2

Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír. Komunistická strana Československa Normalizace (listopad 1968–září 1969), ÚSD, Doplněk, Praha, Brno, 2003, ISBN 80-7239-153-4

Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír, Moravec Jan. Komunistická strana Československa: Pokus o reformu (říjen 1967–květen 1968), ÚSD, Doplněk, Praha, Brno, 1999, ISBN 80-85270-96-X

Podpis studenta a datum**Schváleno****Datum****Podpis****Vedoucí bakalářského semináře****Garant oboru**

Obsah

ÚVOD	10
1. ZHODNOCENÍ PRAMENŮ	12
2. OBSAHOVÉ VYMEZENÍ KOMPARAČNÍCH OKRUHŮ	16
2.1. <i>Konfliktní faktor</i>	16
3.2. <i>Saturační faktor</i>	16
3.3. <i>Nátlakový faktor</i>	16
3. VOLBA ALEXANDERA DUBČEKA DO FUNKCE PRVNÍHO TAJEMNÍKA ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA (ÚV KSČ)	18
3.1. <i>Širší rámec sledované události</i>	18
3.1.1. <i>Krise Československé socialistické republiky (ČSSR) 60. let - hrubý nástin</i>	18
3.1.2. <i>Snahy o řešení krize ve vztahu k personálnímu obsazení vedoucích pozic strany a státu - potřeba personální obměny ve vedení KSČ</i>	19
3.1.3. <i>Postoj a vliv Sovětského svazu (SSSR) s důrazem na sledované období</i>	20
3.2. <i>Národnostní faktor - uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jeho řešení</i>	21
3.2.1. <i>Vývoj česko-slovenských vztahů do roku 1960 - hrubý nástin</i>	21
3.2.2. <i>Vývoj národnostního uspořádání po roce 1960</i>	22
3.2.3. <i>Dobová kritika stavu národnostního uspořádání s důrazem na její podobu na přelomu let 1967 a 1968</i>	23
3.3. <i>Konkrétní okolnosti volby s důrazem na vliv slovenského faktoru na výsledek volby</i>	24
3.3.1. <i>Role a význam Antonína Novotného v průběhu personální změny ve vedení ÚV KSČ - konfliktní faktor</i>	24
3.3.1.1. <i>Neudržitelnost pozice Antonína Novotného s ohledem na jeho politickou minulost a praxi</i>	24
3.3.1.2. <i>Antonín Novotný a jeho protislovenské postoje</i>	25
3.3.2. <i>Stav národnostního postavení slovenského národa v ČSSR - saturační faktor</i> 27	
3.3.2.1. <i>Potřeba řešení neuspokojivého postavení Slováků v ČSSR</i>	27
3.3.3. <i>Slovenská národní opozice - nátlakový faktor</i>	27
3.3.3.1. <i>Protinovotnovská opozice na Slovensku</i>	27
3.3.3.2. <i>Kritika ze strany vybraných proudů protinovotnovské opozice</i>	29
3.4. <i>Shrnutí - rozhodující okolnosti ovlivňující míru významu slovenského faktoru při volbě Alexandra Dubčeka</i>	30
4. VOLBA GUSTÁVA HUSÁKA DO FUNKCE PRVNÍHO TAJEMNÍKA ÚV KSČ	32
4.1. <i>Širší rámec sledované události</i>	32
4.1.1. <i>Počáteční fáze normalizace</i>	32
4.1.2. <i>Personální obsazení vedoucí funkce a jeho stabilita vzhledem ke konkrétním dobovým okolnostem v období od ledna 1968 do dubna 1969 s důrazem na období po 21. srpnu 1968</i>	33
4.1.3. <i>Postoj a vliv SSSR</i>	34
4.2. <i>Národnostní faktor - uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jeho řešení</i>	35
4.2.1. <i>Slovenská otázka a její řešení v průběhu Pražského jara</i>	35
4.2.2. <i>Federalizace - provedení a její přínos k řešení slovenské otázky</i>	37

4.3.1. Saturační faktor	37
4.3.1.1. Obava o osud federalizace po 21. srpnu 1968.....	37
4.3.2. Konfliktní faktor.....	38
4.3.2.1. Obrat mimořádného 14. sjezdu KSS a jeho postoj k mimořádnému 14. sjezdu KSC	38
4.3.2.2. Spor o personální obsazení funkce předsedy Federálního shromáždění (FS)	39
4.3.3. Nátlakový faktor.....	41
4.3.3.1. Působení Gustáva Husáka	41
4.3.3.2. Hodnocení Husákova působení v souvislosti se slovenským faktorem	43
4.4. Shrnutí - rozhodující okolnosti ovlivňující míru významu slovenského faktoru při volbě Gustáva Husáka	44
5. SROVNÁNÍ	46
5.1. Konkrétní dobové okolnosti - ujasnění rozhodujících rozdílů mezi dobovými okolnostmi provázejícími obě sledované události.....	46
5.2. Stav řešení národnostní otázky uvnitř ČSSR – ujasnění rozdílů v dobovém stavu národnostního uspořádání uvnitř ČSSR v průběhu obou sledovaných události.....	47
5.3. Konfliktní faktor.....	48
5.4. Saturační faktor	49
5.5. Nátlakový faktor.....	50
5.6. Klíčové aspekty ovlivňující míru dopadu slovenského faktoru na výsledek volby prvního tajemníka do čela KSC v dubnu 1969 - shrnutí.....	51
ZÁVĚR.....	53
SUMMARY	55
POUŽITÁ LITERATURA.....	57
POUŽITÁ PERIODIKA	59

Úvod

Šestnáct měsíců, které od sebe oddělují volby Alexandera Dubčeka a Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ představuje pozoruhodné období ve vývoji československého poválečného komunistického režimu. Avšak už sama skutečnost, že počátek a de facto i závěr Pražského jara vymezují tyto dvě události, jejichž ústřední postavy jako by do jisté míry charakterizovaly dobu, jež po jejich zvolení následovala, přitahuje pozornost blíže k dalším průvodním aspektům, které jejich výsledek provázely, formovaly, vzájemně spojovaly a odlišovaly a nabízí tato témata k podrobnějšímu studiu.

Jednou ze zjevných shod mezi oběma volbami je fakt, že na jejich konci byl do klíčové politické funkce zvolen příslušník slovenského národa, a to za okolností, jež měly na podobu dobového národnostního uspořádání v ČSSR významný vliv. Rozdíl pak leží v odlišnosti charakteru dobových podmínek přelomu let 1967 a 1968 a dubna roku 1969. Z těchto poznatků pak vyplývá cíl této mé bakalářské práce. V rámci následujícího textu se pokusím identifikovat konkrétní okolnosti, které mohly ovlivnit míru působení slovenského faktoru na výsledek volby prvního tajemníka ÚV KSČ, v jejíž souvislosti byl do této pozice uveden Gustáv Husák. Významnou motivací ke zpracování tohoto tématu je též fakt, že snad kromě jisté zmínky o shodě národnosti obou protagonistů v publikaci Petra Pitharta *Osmašedesátý*¹, jsem v rámci použité literatury další odkaz na tento motiv či jeho hlubší náhled nenalezl.

Pro dosažení vytčeného cíle použiji metodu komparace. Vliv dobových okolností na míru působení slovenského faktoru na výsledek volby Alexandera Dubčeka je podle mého názoru do jisté míry mnohem výraznější a zjevnější. Rozborem této události nejprve určím komparační okruhy a jejich obsahovou náplň a následně provedu jejich tematické vymezení. Přestože tento krok vyplývá z analýzy Dubčekovy volby, uvádím jej z důvodu ucelenosti výkladu použité metody a jejího ozřejmění a též z potřeby formální úpravy práce před kapitolou věnovanou této události. Poté se pokusím v mezích srovnávacích okruhů identifikovat faktografické prvky související s okolnostmi volby Husákovy. Následné srovnání tímto způsobem vymezených vlivových aspektů podle mého názoru umožní zvýraznit sledované okolnosti ovlivňující míru vlivu slovenského faktoru volby z dubna roku 1969. Zároveň si uvědomuji jisté negativum komparačního postupu. Jelikož se srovnávané události neodehrály na zcela

---

¹ Pithart Petr. *Osmašedesátý*, Rozmluvy, Praha, 1990, str. 89.

shodném dobovém pozadí, přihlédnou ve snaze dosáhnout cíle práce i k této skutečnosti a v rámci samotné komparace zohledním i eventualitu dalších možných vlivů, v nichž se obě události odlišují.

Struktura této práce se pak bude odvíjet od výše uvedeného cíle a zvoleného metodického postupu. Po úvodním zhodnocení použitých pramenů nejprve na základě analýzy Dubčkové volby určím komparační okruhy a uvedu jejich faktografickou náplň. Poté budu stanovené okruhy, ve snaze o další účelnost jejich využití jako zásadního východiska rozboru volby Husákové, dále charakterizovat. V následujícím bodě pak již přistoupím k samotné aplikaci určených srovnávacích okruhů na okolnosti této události. Dále provedu samotnou komparaci identifikovaných faktorů v rámci komparačních okruhů, přičemž zmíním další možné dobové vlivy eventuálně působící na výsledek volby. V samotném závěru pak tímto způsobem získané poznatky shrnu tak, abych dosáhl výše vymezeného cíle.

Jako jedno z podstatných východisek pro splnění úkolu této práce je třeba uvést mé pojetí a vymezení termínu slovenský faktor. Tím budu ve své práci označovat národnostní prvek či rozměr, který se týká slovenského národa a všech aspektů s ním souvisejících a z něj vyplývajících. Tím mám na mysli slovenskou národnost, stav postavení státních a stranických orgánů slovenského národa ve sledovaném období v rámci Československa, kritiku tohoto stavu či snahu po jeho změně a apod. Lapidárně řečeno, termínem slovenský faktor mám v rámci mého textu na mysli vše, co v souvislosti se zvoleným tématem a sledovaným cílem vyplývá z okruhu aspektů souhrnně označených pojmem slovenská národnost.

V případě použití vlastních jmen státních či politických subjektů, uskupení či orgánů v rámci samotného výkladu, tedy počínaje druhou kapitolou, uvedu v prvním případě jejich užití plný název se zkratkou následující v závorce. Při následném výskytu tohoto pojmu pak užiji jen oné zkratky. Podobně při uvedení vlastního jména dějinné osobnosti použiji poprvé nejdřív celého jména, v dalších případech jejich užití pak již jen příjmení.

1. Zhodnocení pramenů

Zdroje, které jsem pro vypracování mé bakalářské práce použil, mohu rozdělit do šesti skupin, a to především podle účelu a míry jejich využitelnosti pro dosažení stanoveného cíle. Účelnost vybraných zdrojů se pak v této souvislosti odvíjí od jejich blízkosti ke konkrétním motivům a tématům sledovaných událostí. Jako vhodné se postupně vyprofilovaly jak práce biografické, tak i literatura charakteru syntetického či publikace memoárového rázu. Konkrétní měřítko využitelnosti pak vyplývá z pozitiv a negativ uvedených typů zdrojů, což se týká především literatury memoárové. Zároveň je však na tomto místě třeba uvést, že i přes snahu využít zdroje kategorizovat a na tom základě s nimi pracovat, je pochopitelně možné vzhledem k jistým tematickým přesahům, které tyto zdroje obsahují, použít konkrétní fakt z publikace zařazené do určité skupiny způsobem, jenž by byl charakteristický spíše pro využití zdroje ze skupiny jiné. Tím chci naznačit, že následující rozdělení nepředstavuje pevně navržený kánon, jehož striktní dodržování by mohlo být v souvislosti se sledovaným cílem práce spíše kontraproduktivní.

Vzhledem k jednomu ze základních parametrů mé práce, tedy zaměření se na vybrané dobové postavy Antonína Novotného, Alexandera Dubčeka a Gustáva Husáka, představují významný zdroj informací zdroje biografického typu. Do této skupiny patří následující práce: Antonín Novotný Vzestup a pád „lidového“ aparátčíka² autora Karla Kaplana, Takoví nám vládli od Jiřího Pernese³, Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi od Antonína Benčíka⁴. Dále pak vybrané biografické studie obsažené v souborných biograficky zaměřených pracích: vybrané biografie Novotného, Dubčeka a Husáka v publikaci Mocní a bezmocní od autora Karla Kaplana⁵, biografie Dubčeka a Husáka od autora Michala Barnovského v souborné publikaci Aktéři jedné éry na

---

² Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád „lidového“ aparátčíka, Barrister&Principal, Brno, 2011, ISBN 978-80-87474-08-2.

³ Pernes Jiří. Takoví nám vládli, Nakladatelství BRÁNA, a. s., Praha, 2010, ISBN 978-80-7243-437-4.

⁴ Benčík Antonín. Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi, Ostrov, Praha, 2001, ISBN 80-86289-19-2.

⁵ Kaplan Karel. Mocní a bezmocní, Sixty-Eight Publishers Corp., Toronto, 1989, ISBN 0-88781-209-0.

Slovensku 1948:1989⁶ a další Husákova biografie od Barnovského v souborné publikaci Mýty naše slovenské⁷.

Další skupinu tvoří zdroje, které se primárně zabývají československým národnostním tématem. V první řadě musím zmínit práci Jana Rychlíka Češi a Slováci ve 20. století⁸. Dále jsem použil Rychlíkovy studie Slovensko a Slováci v české politice 19. a 20. století⁹ a Průběh rozpadu Československa v letech 1989 - 1992¹⁰, studii Scotta Browna Socialism with a Slovak Face¹¹ a od Jana Mlynárika studii História česko-slovenských vztahov¹².

Do dalšího okruhu řadím práce zachycující mnou sledovaná témata v poněkud širším kontextu, který tyto dobové skutečnosti doprovázel a které používám převážně jako zdroje rámcových informací. Patří sem: Dvě století střední Evropy od Jana Křena¹³, Východ od kolektivu autorů Jiřího Vykoukala, Bohuslava Lityry a Miroslava Tejchmana¹⁴, Praha 1968 od Jana Pauera¹⁵, mnou v této souvislosti velmi využívané publikace výsledků práce Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967 – 1970 Václava Kurala a kolektivu autorů Československo roku 1968 1. díl: obrodný proces¹⁶ a Miloše Bárty a kolektivu autorů Československo roku 1968 2. díl: počátky

⁶ Barnovský Michal. Dubček Alexander In: Pešek Jan a kolektiv. Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989, Vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2003, str. 78-88, ISBN 80-7165-417-5.

Barnovský Michal. Husák Gustáv In: Pešek Jan a kolektiv. Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989, Vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2003, str. 139-148, ISBN 80-7165-417-5.

⁷ Barnovský Michal. Gustáv Husák - realita a mýty In: Krekovič Eduard, Krekovičová Eva, Mannová Elena. Mýty naše slovenské, Academic Electronic Press s.r.o., Bratislava, 2005, str. 207-223, ISBN 80-88880-61-0.

⁸ Rychlík Jan. Češi a Slováci ve 20. století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, Academic Electronic Press, Bratislava, 1998, ISBN 80-88880-11-4 (II. zv.).

⁹ Rychlík Jan. Slovensko a Slováci v české politice 19. a 20. století In: Česko-Slovenská historická ročenka, Vydavatelství Masarykovy univerzity, Brno, 2000, str. 59-73, ISBN 80-210-2484-4.

¹⁰ Rychlík Jan. Průběh rozpadu Československa v letech 1989 - 1992 In: Vodička Karel (editor). Dělení Československa Deset let poté..., VOLVOX GLOBATOR, Praha, 2003, str. 265-301, ISBN 80-7207-479-2.

¹¹ Brown Scott. Socialism with a Slovak Face: Federalization, Democratization and the Prague Spring. East European Politics and Societies, č. 3/2008, roč. 22, str. 467-495, ISSN 0888-3254 In: reader kurzu JMB 507 Soudobé dějiny střední Evropy oboru Soudobé dějiny IMS FSV UK v Praze (dostupný z: http://ims.fsv.cuni.cz/pub/02_bakalari/KS/Readery/SOUDOBE%20DEJINY_READER/SD_Vykoukal_s_oudobedejiny_strednievropy_reader.pdf).

¹² Mlynárik Jan. História česko-slovenských vztahov In: Vodička Karel (editor). Dělení Československa Deset let poté..., VOLVOX GLOBATOR, Praha, 2003, str. 11-29, ISBN 80-7207-479-2.

¹³ Křen Jan. Dvě století střední Evropy, Argo, Praha, 2005, ISBN 80-7203-612-2.

¹⁴ Vykoukal Jiří, Lityra Bohuslav, Tejchman Miroslav. Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989, Libri, Praha, 2000, ISBN 80-85983-82-6.

¹⁵ Pauer Jan. Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy, Argo, Praha, 2004, ISBN 80-72003-558-4.

¹⁶ Kural Václav a kolektiv. Československo roku 1968 1. díl: obrodný proces, Parta, Praha, 1993, ISBN 80-901337-7-0.

normalizace¹⁷, Osmašedesátý od Petra Pitharta¹⁸, Naděje a zklamání autora Jiřího Vančury¹⁹ a Útěk od praporů od Karla Durmana²⁰, který mi poskytl především bližší pohled na sovětský rozměr sledované problematiky.

Do samostatné skupiny jsem začlenil práce, které se zabývají konkrétním souvisejícím tématem o něco důkladněji a jsou v určité míře úžeji vymezeny a zaměřeny, než v předchozím odstavci uvedené spíše rámcovější práce. Řadím sem: Duben 1969 autora Zdeňka Doskočila²¹ a Kořeny československé reformy od Karla Kaplana²².

Jako na zvláštní typ zdrojů pak pohlížím na literaturu memoárovou. Podle mého názoru jsou informace obsažené v této kategorii zdrojů v nejvyšší míře ohroženy eventuálním zkreslením, k němuž může být subjektivní paměť přímého účastníka historických dějů v jisté míře náchylná. Využívám jich proto spíše okrajově k jistému dokreslení konkrétních názorů sledovaných figur souvisejících s vybranými událostmi. Jsou to: Husákovy vzpomínky zachycené Viliamem Plevzou v publikaci Vzostupy a pády²³, Dubčekova autobiografie Naděje umírá poslední²⁴, dále Antonín Novotný Vzpomínky prezidenta od Rudolfa Černého²⁵ a Mráz přichází z Kremlu autora Zdeňka Mlynáře²⁶.

Skutečně okrajově za účelem doplnění výkladu jsem použil publikované dobové dokumenty, konkrétně šlo o záznamy Husákovy vystoupení ze dne 27.²⁷ a 29. srpna

---

¹⁷ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku 1968 2. díl: počátky normalizace, Parta, Praha, 1993, ISBN 80-901337-8-9.

¹⁸ Pithart Petr. Osmašedesátý, Rozmluvy, Praha, 1990, ISBN 0 946352 43 7.

¹⁹ Vančura Jiří. Naděje a zklamání Pražské jaro 1968, Mladá fronta ve spolupráci s ČSDS v Scheinfeldu–Schwarzenbergu, Praha, 1990, ISBN 80-204-0179-2.

²⁰ Durman Karel. Útěk od praporů Kreml a krize impéria 1964-1991, Karolinum, Praha, 1998, ISBN 80-7184-672-4.

²¹ Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie jednoho mocenského zvratu, Praha, Brno, 2006, ISBN 80-7285-080-6.

²² Kaplan Karel. Kořeny československé reformy, Doplněk, Brno, 2002, ISBN 80-7239-135-6.

²³ Plevza Viliam. Vzostupy a pády Gustáv Husák prehovoril, Tatrapress, Bratislava 1991, ISBN 80-85260-15-8.

²⁴ Dubček Alexander, Hochman Jiří. Naděje umírá poslední Vlastní životopis Alexandera Dubčeka, Nakladatelství Svoboda–Liberta, Praha, 1993, ISBN 80-205-0351-X.

²⁵ Černý Rudolf. Antonín Novotný Vzpomínky prezidenta, PolArt, Česká Kamenice, 2008, ISBN 978-80-87286-00-5.

²⁶ Mlynář Zdeněk. Mráz přichází z Kremlu, Vydala Mladá fronta, Praha, 1990, ISBN 80-204-0196-2.

²⁷ 1968, 27. srpen, Bratislava. – Stenografický záznam druhé části jednání mimořádného sjezdu KSS v Parku kultury a oddechu v Bratislavě 28. - 29. srpna In: Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír. Komunistická strana Československa Svazek 3: Kapitulace (srpen-listopad 1968), ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha, Brno, 2001, str. 114-120, ISBN 80-7285-006-7 (ÚSD AV ČR Praha) ISBN 80-7239-093-7 (Doplněk Brno).

1968²⁸ v rámci zasedání mimořádného sjezdu KSS v Bratislavě. Na tomto místě je třeba doplnit, že v rámci použitých zdrojů lze pouze v případě těchto dokumentů hovořit o primárních pramenech. Do jisté míry je pak do této kategorie možné zařadit i výše uvedené memoáry.

Pro ujasnění termínu socialistická federace jsem pak čerpal z právnické učebnice Státověda od Karla Klímy a kolektivu autorů²⁹, což je v mé práci jediný příklad využití učebnice či příručky.

---

²⁸ 1968, 29. srpen, Bratislava. - Záznam třetí části jednání mimořádného sjezdu KSS v Parku kultury a oddechu v Bratislavě 28. - 29. srpna In: Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír. Komunistická strana Československa Svazek 3: Kapitulace (srpen-listopad 1968), ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha, Brno, 2001, str. 143-187, ISBN 80-7285-006-7 (ÚSD AV ČR Praha) ISBN 80-7239-093-7 (Doplněk Brno).

²⁹ Klíma Karel a kolektiv. Státověda 2. rozšířené vydání, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., Plzeň, 2006, 2011, ISBN 978-80-7380-296-7.

2. Obsahové vymezení komparačních okruhů

2.1. Konfliktní faktor

Jako obsahovou náplň tohoto komparačního okruhu jsem na základě rozboru okolností volby Alexandera Dubčeka do funkce prvního tajemníka strany určil téma role a vlivu Antonína Novotného v souvislosti se slovenskou otázkou. Vnímám je totiž jako motiv nesoucí konfliktní potenciál, který konkrétní střety za určitých podmínek sám realizuje. V souvislosti s volbou z dubna 1969 se tak budu snažit identifikovat elementy nebo události obsahující určitý střetový potenciál či nejmarkantnější případy samotných střetů, jež se týkají slovenské otázky v určité fázi jejího řešení a které podle mého názoru mohly mít vliv na zvýraznění slovenského faktoru v rámci sledované události. Zároveň je možné doplnit, že se logicky jedná o konkrétní projevy a konečné důsledky působení faktoru nátlakového, z něž tyto vyplývají.

3.2. Saturační faktor

Vymezení pojmu saturační faktor je patrné již ze samotného názvu. Prostřednictvím rozboru Dubčekovy volby jsem do tohoto komparačního okruhu zahrnul problematiku faktické podoby postavení slovenského národa uvnitř ČSSR vztahující se v této souvislosti především na období 60. let. Obsah pojmu saturační faktor tedy chápu jako počáteční impuls k provedení určité úpravy tohoto stavu vyplývající z jeho zhodnocení jako nedostatečného z pohledu slovenských národních zájmů. Představuje tak konkrétní motivační východisko či jakýsi vstupní stimul, který inicioval proces formování určitých projevů působících za realizaci slovenské státoprávní saturace.

3.3. Nátlakový faktor

Děje zahrnuté do oblasti, kterou vymezují pojmem nátlakový faktor, pak představují právě tyto projevy vyplývající z obsahu termínu saturační faktor. V souvislosti s volbou z ledna 1968 jsem do tohoto komparačního okruhu zahrnul téma slovenské protinovotnovské opozice, usilující o uspokojení slovenské státoprávní saturace. Jde již tedy o konkrétní projevy této snahy o určitý posun aktuálního stavu postavení slovenského národa ve státě, který pak v úsilí o dosažení svých cílů produkuje střety, jež

---

jsou v rámci mého komparačního pojetí obsahovou náplní faktoru konfliktního. Ty jsou pak obsahem pojmu konfliktní faktor.

Jak vidno, vytvářejí takto vymezené komparační okruhy kauzální řetězec počínající v podmínkách nedostatečného státoprávního postavení Slováků pokračující přes nacionálně motivovanou mobilizaci vlastenecky orientovaných společenských proudů až ke vzniku konfliktních situací, které tyto snahy za daných okolností produkovaly.

3. Volba Alexandera Dubčeka do funkce prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ)

3.1. Širší rámec sledované události

3.1.1. Krize Československé socialistické republiky (ČSSR) 60. let - hrubý nástin

ČSSR dospěla na počátku 60. let v důsledku svého poválečného vývoje do krizového stavu. Nedlouho po vyhlášení vítězství socialismu v zemi se zhroutilo plánované hospodářství a ekonomika začala upadat. Násilná jednostranná orientace na těžký průmysl a podminění ostatních složek hospodářství tomuto odvětví za konkrétních podmínek mezinárodních vztahů studené války přivedlo ekonomiku do žalostného stavu. Konkurenceschopnost čs. výrobků začala být kvůli nízké kvalitě problémem i v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a krátkozraká investiční politika se již zdála být bez podstatného účinku. Nedotažení reformy konce 50. let se projevilo jako chyba.³⁰

Pro Komunistickou stranu Československa (KSČ) představovala další potíž především otázka destalinizace. V polovině 50. let strana pozvolna a neochotně rezignovala na zažitě mocenské postupy, debaty o nezákonnostech se týkaly jen komunistických obětí a nepřekračovaly hranice strany. Otázky viny a případných trestů se řešily spíše samoúčelně. Strana se především snažila zabránit destabilizaci režimu. V tomto postoji ji pak polské a maďarské události roku 1956 jen utvrdily. Výsledek práce vyšetřovací komise ministra Rudolfa Baráka, která se zabývala politickými procesy přelomu 40. a 50. let se dá jen stěží považovat za uspokojivý. V této věci pak částečně pokročilo nové šetření v první polovině 60. let³¹, avšak nekomunistické oběti perzekuce stály opět mimo jeho pole zájmu. Téma nezákonností se postupně stávalo

³⁰ Křen Jan. Dvě století..., str. 749.

³¹ Roku 1962 zareagovalo vedení KSČ na Chruščovovu obnovenou destalinizaci zřízením vyšetřovací komise vedenou Drahomírem Kolderem. Nezákonnosti a teror provázející upevňování režimu byly odhaleny, avšak závěry šetření byly utajeny. I přes omezené rehabilitace a propouštění politických vězňů se většina perzekvovaných soudního ospravedlnění v této souvislosti nedočkala. Pauer Jan. Praha 1968..., str. 20. Kolderova komise však potvrdila vinu obviněných straníků v procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. Ti se však proti tomuto stanovisku ostře ohradili. Tuto kauzu tak měla přezkoumat tzv. barnabitská komise. Novotný stejně jako jeho vedení se obával návratu Husáka do politiky. Snažil se

středem veřejné diskuse. V polovině dekády docházelo postupně k sjednocování debat vyjadřujících pochybnosti o dosavadním politickém a ekonomickém vývoji země.³²

Ve snaze řešit obě krizové složky přiklonilo se stranické vedení Antonína Novotného k ideologii vědeckotechnické revoluce, která měla po vítězství socialismu ve státě poskytnout koncepci vhodnou pro tuto další vývojovou fázi. Pro její potřeby byly v polovině 60. let vytvořeny odborné pracovní skupiny, které by zanalyzovaly dosavadní vývoj a načrtly možnosti dalšího postupu a nápravných opatření.³³

3.1.2. Snahy o řešení krize ve vztahu k personálnímu obsazení vedoucích pozic strany a státu - potřeba personální obměny ve vedení KSČ

Personální skladba členstva KSČ 60. let sehrála též jednu z klíčových rolí. Jak uvádí Karel Kaplan, strana v tomto ohledu prodělala v desetiletí po Novotného nástupu do předních funkcí jen minimální změny. Šlo především o omezenou snahu o nábor mladých členů. Podíl starších se pak s postupem času zvyšoval. Významnou složku tvořili lidé, kteří se v aktivní politice angažovali po roce 1948. Z tohoto vývoje plyne fakt, že mladá generace ztrácela o politiku zájem a zpětně se tím dál ztěžovaly možnosti výběru nových členů strany a společenských organizací.³⁴

Růstu nových členů do vyšších stranických orgánů pak též bránil kolektivní způsob vedení. Ten pak zamezil vyprofilování osoby podobného formátu jako byli Władysław Gomułka či Imre Nagy. Vliv hrály stranické čistky i vzájemný mocenský boj těch, kteří je přečkali. Ti se pak drželi v šachu, čímž se udržoval stav personální průměrnosti na klíčových pozicích. Přestože Novotnému vedení se podařilo zabránit krajním důsledkům kritiky kultu osobnosti ze strany Nikity Chruščova, KSČ v čele postrádala osobnost, které by se podařilo režimu nebezpečné ozvěny destalinizace eliminovat. Potřeba zásadních změn ve státě a snahy o jejich realizaci se pak v polovině 60. let v Novotného vedení projeví prostřednictvím jeho služebně mladších členů.³⁵

Významnou pro další vývoj byla též situace v rozhodujícím stranickém orgánu, předsednictvu ÚV KSČ. Do roku 1963 určovali personální obsazení jeho členové. Poté se v něm začínají objevovat osoby, které nedržely rozhodující posty v době budování

---

proto šetření bránit. Jeho závěry pak odhalily neopodstatněnost původních obvinění a zodpovědnost za to byla přičtena Viliamu Širokému. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 197.

³² Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav, Tejchman Miroslav. Východ..., str. 376-381.

³³ Pauer Jan. Praha 1968..., str. 21.

³⁴ Kaplan Karel. Kořeny..., str. 96.

režimu, či které nepatřily k předválečným členům strany. Často se od stávajících členů předsednictva odlišovaly i vyšším vzděláním. Jejich přítomnost v předsednictvu sama o sobě ještě nepřinášela podstatné změny, avšak stala se dalším z klíčových faktorů. Rivalita mezi autoritou starších a ambicemi mladších pak za působení dalších vlivů přispěla k vzniku konfliktů a střetů ve vedení a přispěla ke krizi, která vyvrcholila na přelomu let 1967 a 1968.³⁶

3.1.3. Postoj a vliv Sovětského svazu (SSSR) s důrazem na sledované období

Parametry modelu komunistického režimu v ČSSR odpovídaly zájmům SSSR, které vyplývaly z posunů v poválečném mezinárodním klimatu. Poté co se začlenila do bloku jeho satelitů, začala jakožto průmyslově ekonomicky rozvinutý stát plnit své úkoly coby kovárny socialismu.³⁷ Tato pozice přispívala k jejímu hospodářskému zaostávání, neboť své zdroje nevyužívalo k rozvoji a zvyšování životní úrovně obyvatelstva, které začalo důsledky dosavadní ekonomické a zahraničně politické orientace pociťovat a volat po změně.³⁸

Antonín Novotný, první tajemník ÚV KSČ, byl do funkce prezidenta republiky po smrti Antonína Zápotockého v roce 1957 navržen sovětským vedením a s ohledem na sovětskou hegemonii v rámci bloku bylo toto „doporučení“ přijato.³⁹ Destalinizační linie Moskvy byla Novotného vedením navenek sledována, avšak její teze, které hovořily proti garnituře, podílející se na nezákonnostech přelomu 40. a 50. let, naplňovala jen tak, jak nezbytné to za dané situace bylo.⁴⁰ KSČ však dokázala udržet stát v relativní stabilitě, což Kreml oceňoval. Novotného volba se ukázala jako správná. Ten pak po sovětském vzoru vyhlásil dokončení budování socialismu. Předlohou nové ústavy, která měla tento stav a vztah se SSSR kodifikovat, se stala sovětská ústava.⁴¹ Když byl Chruščov odstaven od moci konzervativní skupinou uvnitř Ústředního výboru

³⁵ Tamtéž, str. 377, 381.

³⁶ Kaplan Karel. Kořeny..., str. 121-123

³⁷ Křen Jan. Dvě století..., str. 594, 658.

³⁸ Vančura Jiří. Naděje..., str. 10-11.

³⁹ Pernes Jiří. Takoví nám..., str. 238, „Sovětský zásah do volby československého prezidenta je skutečností, odpovídající běžným sovětským praktikám. Kremelští vládcové se snažili rozhodovat o obsazení nejvyšších funkcí v satelitních státech pokaždé, když k tomu měli příležitost.“ Tamtéž, str. 240, 241.

⁴⁰ Podle Karla Durmana Chruščov na Novotného v otázkách realizace destalinizačních kroků osobně naléhal. Když Novotný v této souvislosti ustoupil ve věcech personálních, dostali se do čela strany lidé, kteří měli z různých důvodů zájem na zásadní změně vnitropolitického kurzu. Durman Karel. Útěk od..., str. 73.

⁴¹ Křen Jan. Dvě století..., str. 694-696.

Komunistické strany SSSR (ÚV KSSS) v čele s Leonidem Brežněvem, odvážilo se vedení KSČ pod vlivem touto událostí otřeseného Novotného zaslat do Moskvy dotaz, týkající se bližších okolností.⁴² Tato opovážlivost vůči Kremlu je pokládána za jednu z příčin jeho odklonu od podpory Novotného, který vyvrcholil na přelomu let 1967 a 1968.⁴³

O situaci tohoto období bylo Brežněvovo vedení informováno zběžně, a to buď prostřednictvím sovětských činitelů v Praze nebo spolehlivých členů vedení KSČ. Stejně tak mělo vytipováno i nepohodlné komunisty. O širších souvislostech však nevědělo takřka nic. Pro Moskvu byl v té době Novotný již těžko přijatelný, na čemž se podepsal i jeho postoj ke slovenské otázce.⁴⁴ Cílem Kremlu bylo kulminující vnitrostranickou situaci v KSČ stabilizovat. Odvolání prvního muže republiky však nebylo na pořadu dne. Během své návštěvy Prahy 8. a 9. prosince 1967 Brežněv pojal přesvědčení, že o vážnou krizi nejde a celá záležitost je jen plodem osobních sporů. Řešení nechal na čs. stranickém vedení proslulým výrokem: „Eto vaše dělo.“⁴⁵

3.2. Národnostní faktor - uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jeho řešení

3.2.1. Vývoj česko-slovenských vztahů do roku 1960 - hrubý nástin

Historik Jan Rychlík označuje vzájemné vztahy Čechů a Slováků již od 19. století jako schizofrenní. Většina Slováků si podle něj uvědomovala svou blízkost k Čechům,

⁴² Pernes Jiří. Takoví nám..., str. 260.

⁴³ Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 15, Svou roli v otázce úpadku přízně Moskvou směrem k Novotnému sehrál zřejmě i jistý vývojový protipohyb, který uvádí Zdeněk Mlynář. Zatímco se v KSČ pozvolna prosazuje spíše reformní politika, uvnitř KSSS se po nástupu Brežněva do čelní stranické pozice naopak Chruščovův kurz opouští a do hlavního proudu se dostávají konzervativní trendy. Za takovéto situace je pak odklon Kremlu od československého prvního tajemníka pohopitelný. Mlynář Zdeněk. Mráz přichází..., str. 81-82, Proti Novotnému pak mohlo působit i jeho držení přední státní i stranické funkce, což bylo v rozporu s trendem, který byl v Moskvě nastolen po smrti Josifa Stalina v roce 1953. Brown Scott. Socialism with..., str. 468, In reader kurzu JMB 507 Soudobé dějiny střední Evropy oboru Soudobé dějiny IMS FSV UK v Praze (dostupný z: http://ims.fsv.cuni.cz/pub/02_bakalari/KS/Readery/SOUDOBE%20DEJINY_READER/SD_Vykoukal_s_oudobedejinyvstrednievropy_reader.pdf).

⁴⁴ Jiří Pernes uvádí vzpomínku vedoucího prezidentské kanceláře Ladislava Nováka na rozhovor s tehdejšími sovětským velvyslancem v Praze Stěpanem Červoněnkem. Ten měl Novákovi tlumočit Brežněvovy názory na Dubčeka, kterého považoval za čestného a spolehlivého komunistu, a též na slovenskou otázku. V této souvislosti uvedl, že je třeba revidovat dosavadní politiku Prahy ve vztahu ke Slovákům a nastolit přátelské kontakty, jejichž existenci Novotný svým chováním znemožňoval. Pernes Jiří. Takoví nám..., str. 264.

⁴⁵ Durman Karel. Útěk od..., str. 75-76, „Fakticky se však...[...] Brežněv snažil nenápadně „podržet“ A. Novotného. Proto...[...] doporučil odložit prosincové zasedání ÚV, anebo na něm aspoň nepředkládat nic, co by nebylo jednomyslně schváleno v předsednictvu. Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., str. 24.

avšak zároveň působilo vědomí odlišnosti jejich kulturního vývoje. Projevem tohoto postoje bylo v době existence společného státu jak odhodlání žít s Čechy ve společném státě, který by díky většinovému postavení obou národů poskytl Slovákům zabezpečení, tak i snaha o co nejširší autonomii. Češi podobným rozpolcením netrpěli a meziválečné Československo chápali jako naplnění národně osvobozeneckých snah.⁴⁶

I přes hlasy volající po rozšíření slovenské samosprávy je zřejmé, že tento stát napomohl Slovákům překonat zaostalost způsobenou maďarizací a přispěl k jejich rozvoji v demokratický národ. Masarykovo Československo však nedokázalo vyřešit všechny své problémy, z nichž za nejpálčivější byla považována otázka německá. Mnichovské události a slovenská autonomie předznamenaly vynucený rozpad státu v březnu 1939, což přispělo k úpadku kvality vzájemných vztahů. Odboj proti autoritativnímu Slovenskému státu vyvrcholil na konci srpna 1944 v podobě národního povstání, které si vzalo za cíl obnovení ČSR.⁴⁷

Košický vládní program z dubna 1945⁴⁸ udělil Slovensku v obnoveném státu autonomní postavení a značné pravomoci. Češi se záhy začali snažit o získání kontroly v klíčových záležitostech. Posílením centra se snažili předejít opakování projevů separatismu konce 30. let. Podařilo se jim to prostřednictvím tří pražských dohod, avšak samostatné orgány, Slovenská národní rada (SNR) a Sbor pověřenců, zůstaly zachovány. Po únoru 1948 došlo k dalšímu okleštění slovenských pravomocí. Nový režim je považoval za potenciálně destabilizující faktory. Status quo byl zakotven v ústavě z května 1948. V roce 1956 byla centralizace dočasně uvolněna.⁴⁹ Kompenzace v podobě hospodářské pomoci a následný sociálně ekonomický vzestup Slovenska přispěl k nárůstu sebevědomí jeho národa, který získal síly k výraznějším projevům nespokojenosti.⁵⁰

3.2.2. Vývoj národnostního uspořádání po roce 1960

Socialistická ústava z roku 1960 pak zrušila Sbor pověřenců a omezila pravomoci SNR, která tak kupříkladu pozbyla možnosti ovládat národní výbory. Naopak se

⁴⁶ Rychlík Jan. Průběh rozpadu..., 2003, str. 266-267.

⁴⁷ Mlynárik Jan. História..., str. 24-26.

⁴⁸ „Léta války a zejména Slovenské národní povstání vyřadilo předmnichovskou ideu jednotného státního národa československého a vynutilo si uznání svébytnosti národa slovenského a principu „rovný s rovným“ – který státoprávně mířil k federalizaci ČSR.“ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., str. 11.

⁴⁹ Rychlík Jan. Slovensko a Slováci..., str. 69.

⁵⁰ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., Tamtéž.

rozšířilo řízení ministerstev z Prahy především v záležitostech bezpečnosti.⁵¹ Dá se tedy říci, že zásadním prvkem nové ústavy bylo výrazné centralizační směřování. Navíc tak došlo i k likvidaci omezeného rozšíření možností samosprávy z roku 1956. Zároveň je však třeba připomenout, že bývalá vývojová nevyrovnanost českých zemí a Slovenska se začíná v této době pozvolna stírat ve slovenský prospěch. Přestože bylo stále považováno jen za doplňující složku v rámci celostátní ekonomiky, vyvíjelo se Slovensko v této době z dříve zaostalé zemědělské země ve stát průmyslově agrární.⁵²

Slovenská otázka tedy měla být napříště chápána jen v jejím hospodářském kontextu. V rámci třetí pětiletky bylo vyhlášeno, že k ekonomickému vyrovnání českých zemí a Slovenska dojde do roku 1975. Její krach a pozvolný příklon k reformnímu řešení krizové situace pak v polovině 60. let otevřel prostor k uvolňování ekonomické centralizace ve vztahu Prahy ke Slovensku, což mohlo vytvořit podmínky pro otevření debaty o národnostním uspořádání v ČSSR.⁵³

3.2.3. Dobová kritika stavu národnostního uspořádání s důrazem na její podobu na přelomu let 1967 a 1968

V polovině 60. let, kdy již byla všeobecná potřeba reformem věcí otevřených debat, stála slovenská otázka mimo oficiální zájem. Pod vedením nového prvního tajemníka ÚV KSS Alexandera Dubčeka⁵⁴ byla uvnitř slovenské strany, která byla též v nerovnoprávném postavení vůči KSČ, vytvořena opozice proti pražskému vedení, jehož protislovenské postoje zosobňoval především Novotný. Dubček přispěl na Slovensku k rozšíření svobody slova, čehož projevem byl zvláště kritický časopis *Kultúrny život*⁵⁵. Klíčovou roli sehrál v otázce rehabilitace slovenských komunistů

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Křen Jan. *Dvě století...*, str. 697, Jan Rychlík k otázce ústavních změn provedených po únoru 1948 v souvislosti s jejich vlivem na národnostní uspořádání uvádí: „[...] uvedené ústavní změny měly jen omezený význam. Jakákoliv komunistická diktatura je totiž založená na tzv. demokratickém centralismu, tj. bezpodmínečném podřízení nižších složek moci vyšším. Uvedený princip je ale v zásadním rozporu s myšlenkou federalismu, která předpokládá dělbu moci mezi členské subjekty federace a federaci samotnou.“ Rychlík Jan. *Slovensko a Slováci...*, Tamtéž. To pochopitelně souvisí i s pokusy řešení národnostního uspořádání v průběhu Pražského jara a období po intervenci Varšavské smlouvy.

⁵³ Rychlík Jan. *Češi a Slováci...*, str. 189-190.

⁵⁴ Za zmínku stojí poznámka Jana Rychlíka, týkající se postoje Alexandera Dubčeka v úvodním období jeho působení ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS: „[...]...ačkoliv Dubček v této době nepatřil k reformní a národně orientované skupině slovenských intelektuálů a stranických činitelů, mnohé věci před Novotným kryl a obhajoval. [...] objektivně jeho postup přispěl k podemilání Novotného diktatury.“ Tamtéž, str. 193-194.

⁵⁵ Slovenští intelektuálové rozličného zaměření získávají díky tomuto týdeníku možnost vyjádřit se k politickým otázkám. Mimo jiné posloužil i jejich českým kolegům v době, kdy byl cenzurní tlak na Slovensku o něco volnější než v českých zemích. *Kultúrny život* se angažoval ve prospěch odsouzených v procesu s buržoazními nacionalisty. V této souvislosti, ale mimo ně, v něm publikoval Gustáv Husák,

odsouzených v tzv. procesu s buržoazními nacionalisty.⁵⁶ Tento požadavek se měl stát hybnou silou, když se jej podařilo v roce 1963 Novotnému vnutit za přispění osob účastnících se práce barnabitské komise. Především kolem očistěného Gustáva Husáka se vytvořil okruh intelektuálů volajících nejen po reformních krocích, ale i po posílení slovenské role ve státě prostřednictvím federalizace.⁵⁷ Slovenská scéna zažívala kulturní i politické oživení, avšak stále narážela na odpor pragocentrického vedení. Konflikty však existovaly i uvnitř Komunistické strany Slovenska (KSS) v podobě napětí mezi Dubčekem a rehabilitovaným Husákem s okruhem jeho stoupenců.⁵⁸

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů se pak stal událostí, která přispěla k jasnějšímu vytýčení odlišností mezi reformními postoji českých a slovenských intelektuálů. Někteří čeští spisovatelé zde vyjádřili kritický postoj k Novotnému vedení. Svými slovenskými kolegy však nebyli podpořeni, i když jak upozorňuje Jan Rychlík, není národnostní paušalizace těchto postojů na místě, neboť mnoho účastníků jistě reprezentovalo i méně krajní postoje. Rychlík pak ve své práci cituje Vladimíra Mináče, který v této věci uvedl, že slovenským zástupcům vadila především absence slovenského národa v rámci úvah českých řečníků o Čechách a jejich vztazích ke světu.⁵⁹

3.3. Konkrétní okolnosti volby s důrazem na vliv slovenského faktoru na výsledek volby

3.3.1. Role a význam Antonína Novotného v průběhu personální změny ve vedení ÚV KSČ - konfliktní faktor

3.3.1.1. Neudržitelnost pozice Antonína Novotného s ohledem na jeho politickou minulost a praxi

Karel Kaplan uvádí několik důvodů neudržitelnosti Novotného pozice na přelomu let 1967 a 1968. Novotný, jenž přečkal období destalinizace a upevnil svou pozici, již v této době nestačil tempu doby. Neblahá ekonomická situace státu před něj stavěla nové překážky, jimž již nebyl schopen porozumět. Přestože některé reformy vítal, nebyl

---

který se tak vrátil do širšího politického povědomí dříve, než byl plně rehabilitován. Tento týdeník mimo jiné přispěl i k objasnění ideologicky pokrouceného výkladu slovenského národního povstání. Pithart Petr. Osmášedesátý..., str. 107-108.

⁵⁶ Pauer Jan. Praha 1968..., str. 23.

⁵⁷ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., Tamtéž.

⁵⁸ Křen Jan. Dvě století..., str. 755.

⁵⁹ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 210, 212.

schopen vnímat příčiny jejich potřeby a registroval jen jejich důsledky. Ty však byly v rozporu s jeho postoji. V tu chvíli se proti nim ostře stavěl, čímž se projevovalo jeho ideologické omezení a zatížení politickou praxí. Chladný postoj Novotného garnitury k otázce rehabilitací podrýval jeho postavení a důvěryhodnost. Zastáváním protireformních pozic se Novotný dostával do stále patrnější izolace. Již nemohl uplatnit mocenské praktiky, které mu v minulosti umožnily vypořádat se s odpůrci. Stal se tím, kdo bránil reformám, neboť si neuvědomoval jejich nutnost. Výsledkem toho bylo neplnění jeho příkazů a jím iniciovaných usnesení, které neodpovídaly potřebám doby.⁶⁰

Novotný coby nevzdělaný politik, navíc postrádal dostatečný respekt nejen uvnitř KSČ, ale i ve společnosti. To bylo mimo jiné způsobeno jeho politickými manýrami, kterými si udržoval své postavení v čele stranické hierarchie. Jejich příkladem je rozdělávání obálků s finančními bonusy ve výši, která odpovídala oddanosti obdarovaného. Tyto praktiky: „...se musely nakonec obrátit proti němu.“⁶¹ Odpor proti Novotnému ve stranických orgánech byl pro něj šokem. Přestože se jeho známky projevovaly na zasedáních ÚV KSČ již od února 1967, nepřikládal jim podstatný význam. Poté, co se úvahy jeho zastánců o vojenském řešení vnitrostranické krize vyjevily jako nereálné a co mu odmítly vyslovit podporu i zásadní závodní organizace strany, zaujal Novotný defenzivní pozice.⁶²

3.3.1.2. Antonín Novotný a jeho protislovenské postoje

Jedním z aspektů, který ovlivňoval Novotného postoje, byl pragocentrismus, jenž se projevoval především ve vztahu ke Slovensku.⁶³ Snahu po rozšíření slovenské

⁶⁰ Tamtéž, str. 246-248. Podle Jiřího Pernese, který v této souvislosti cituje Zdeňka Mlynáře, přestože se stavěl proti radikálním změnám, uvědomoval si, že doba již pokročila a Československo oproti ní nesmí zaostávat. Pernes Jiří. Takoví nám..., str. 259, Postoj Novotného vedení k potřebě reforem byl spíše pragmatický. Souhlasilo s nimi jen v případě ohrožení jejich pozic, avšak ve chvíli, kdy tyto začaly přesahovat parametry režimu, bránili se staří funkcionáři rétorikou boje proti revizionismu a pravicovým úchylkám. Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., str. 10.

⁶¹ Durman Karel. Útěk od..., str. 74.

⁶² Kaplan Karel. Mocní..., str. 70-73.

⁶³ Pro ilustraci uvádím několik výroků Antonína Novotného, tak jak je zachytil Rudolf Černý: „(Košický vládní program – pozn. autora) Nebyl dodržen proto, že hned po volbách v roce 1946 se federalizace začala měnit v obnovu Slovenského štátu z doby protektorátu! [...] Dát jim za takových okolností federalizaci, znamenalo to konec státní integrity! [...] Měly takový dopad (volby na Slovensku v roce 1946 a jejich výsledek – pozn. autora), že ohrožovaly samotnou suverenitu republiky. Proto Gottwald, Zápotocký a později i já jsme museli sáhnout k centrálně administrativním opatřením. [...]...v roce 1960 jsme to zakotvili v ústavě. Vedlo nás k tomu přesvědčení, že po událostech v Maďarsku v roce 1956, které měly silný dopad i na Slovensku, kde došlo k velkému nástupu slovenských separatistů, neexistuje záruka federalizace jako opatření vedoucí k upevnění státu Čechů a Slováků. [...] Jakápak federalizace, když v tomto státě nejsou jenom Češi a Slováci, ale další miliony občanů jiných národností. Z této skutečnosti vzniká náš, jak tomu teď říkají, ‚necitlivý poměr‘. [...] ...za mne se aspoň tento problém řešil,

autonomie interpretoval jako nacionalistickou úchylku. Jiří Pernes ve své práci cituje Jaroslava Šabatu, podle něhož se Novotný stavěl odmítavě a s nedůvěrou nejen ke Slováckům, ale ke všemu, co pocházelo odjinud než z Čech, či dokonce z Prahy.⁶⁴ Jan Křen hovoří o Novotného úzkoprsém českém paternalismu.⁶⁵ Podle Jana Pauera bylo jeho chování vyloženě omezené, necitlivé k nacionálním aspiracím slovenského národa. Novotného stanovisko potvrzuje jeho postup proti velitelům Slovenského národního povstání, či jeho odpovědnost ve věci procesu s buržoazními nacionalisty.⁶⁶

Novotného protislovenské postoje se staly překážkou reformního proudu v průběhu 60. let, kdy se slovenská otázka začala dostávat do širšího povědomí. Sřet jeho nacionálně šovinistických postojů se slovenskými národními tužbami ztělesňovaly jeho konflikty s Dubčekem a Husákem, kterého považoval za slovenského nepřitele číslo jedna. Jak se kritika šířila ve slovenském vedení, bylo pro Novotného stále složitější ji odsoudit tak, jak by to udělal dříve. Musel proto v některých bodech ustupovat. Svě přesvědčení však nezměnil. Pohyb na Slovensku viděl jako zárodek destabilizace státu, která by mohla prostřednictvím federalizace dospět až k rozpadu. Stejně tak ohrožoval jednotu ve straně a princip demokratického socialismu. Konflikt s vedením KSS, konkrétně s Dubčekem, vyvrcholil v druhé polovině roku 1967.⁶⁷ Jeho úvodem a příkladem Novotného hrubého vystupování vůči Slováckům byla jeho návštěva v Martině na konci srpna t.r., kde zastánce změn v národnostním uspořádání označil za buržoazní nacionalisty, načež odmítl převzít dary, čímž urážku podtrhl.⁶⁸ V říjnu na zasedání ÚV KSČ Novotný obvinil Dubčeka ze stejného „prohřešku“ a hodlal jej zbavit funkce. Tím se mu podařilo sjednotit opozici proti sobě. V tomto bodě se spojili zastánci reforem a obhájci slovenských národních zájmů.⁶⁹

---

i když jsem odmítal takovou federalizaci, jakou navrhovali.“ Černý Rudolf. Antonín Novotný Vzpomínky..., str. 235-236.

⁶⁴ Pernes Jiří. Takoví nám..., str. 262.

⁶⁵ Křen Jan. Dvě století..., str. 754.

⁶⁶ Pauer Jan. Praha 1968..., Tamtéž.

⁶⁷ Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 255-257.

⁶⁸ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., str. 21.

⁶⁹ Pauer Jan. Praha 1968..., Tamtéž.

3.3.2. Stav národnostního postavení slovenského národa v ČSSR - saturační faktor

3.3.2.1. Potřeba řešení neuspokojivého postavení Slováků v ČSSR

Stav národnostního postavení Slovenska se tak ve sledovaném období dostal do situace, kterou již nebylo možné přehlížet. Jedním z impulzů této tendence byla snaha o přezkoumání okolností procesu s buržoazními nacionalisty, která vedla nejen k rehabilitacím, ale i k omezenému rozšíření pravomocí slovenských orgánů.⁷⁰ Součástí kritiky pak byly i otázky ekonomické, především pomalé tempo srovnávání úrovně hospodářského rozvoje českých zemí a Slovenska. Do čela slovenské národnostní opozice se navíc pozvolna dostali někteří přední členové zdejšího stranického vedení včetně Dubčeka. Skupina kolem Husáka se pak s nimi v zásadě shodovala a poskytovala jim tak svou podporu.⁷¹

Rozdíl mezi českým a slovenským postojem k potřebným reformám se pak projevil kupříkladu v rámci již zmiňovaného sjezdu Svazu československých spisovatelů, avšak zpětně o slovenském rozpoložení v době Dubčekovy volby do čela ÚV KSČ vypovídá i charakter již polednové veřejné diskuze, kdy už nepůsobila předběžná cenzura. Jejím předním tématem byla v českém tisku demokratizace. Na Slovensku se pak primární stala otázka národnostní. „Znovu se tak projevila skutečnost, že slovenský národ se – na rozdíl od českého – ještě necítí dostatečně národně saturován.“⁷²

3.3.3. Slovenská národní opozice - nátlakový faktor

3.3.3.1. Protinovotnovská opozice na Slovensku

Jak již bylo řečeno, významnými baštami nacionální opozice proti pražskému vedení prezidenta Novotného byla skupina v čele KSS shromážděná kolem Dubčeka a slovenští intelektuálové, soustředění kolem Gustáva Husáka.

⁷⁰ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., str. 11.

⁷¹ Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 255. „Ani Dubček však nesázel na G. Husáka, a to pro jeho až chorobnou touhu po moci, jíž se obával.“ Kural Václav a kolektiv. Československo roku..., Tamtéž, Vztahy mezi Dubčekem a Husákem zůstávaly z tohoto důvodu chladné i během Pražského jara. Barnovský Michal. Husák..., str. 144.

⁷² Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 217, Otázky federalizace vnímala česká veřejnost spíše jako záležitost Slováků. Ti naopak považovali asymetrický systém za příčinu nedostatků předchozích let. Jako jeho tvůrce pak označovali jen Čechy, přestože ve vedení předchozího režimu figurovali i zástupci slovenského národa. Tamtéž, str. 231, Tento jev navíc vzbuzoval obavy, aby se programu federalizace nezmocnili slovenští neostaliniisté, kteří by ji mohli připravit o demokratizační složku. Možnost jejího

Dubček se na rozdíl od svých předchůdců ve funkci, Širokého a Bacílka, zajímal o témata týkající se postavení slovenského národa v ČSSR. V době, kdy se stal prvním tajemníkem ÚV KSS, se především z řad slovenské inteligence stále častěji ozývaly hlasy, volající po kritickém přístupu k odcházející slovenské politické garnituře a její linii. Jejich zastáncem a později vůdčí osobností hnutí, které je prezentovalo, se stal právě Husák, v jehož rehabilitaci se Dubček do jisté míry angažoval. Dá se říci, že ve věci vedení slovenského národního hnutí vzal Husákovi vítr z plachet.⁷³ Ve společném zájmu tedy Husák Dubčeka podporoval, a když se ten stal v lednu 1968 prvním tajemníkem ÚV KSČ, využil uvolněného prostoru na Slovensku a své pověsti mučedníka ke vstupu na politickou scénu. Spory mezi Dubčkem a Novotným se pak stupňovaly až do jejich vyvrcholení na přelomu let 1967 a 1968, přičemž se Novotný ve snaze nepoddajného slovenského prvního tajemníka odvolat, nezdíral používat mocenské manýry, jimž během svého dlouholetého působení navykl.⁷⁴

Husák vstoupil do politiky krátce po amnestii v roce 1960 a nasadil kurz jasně zaměřený proti Novotnému. Zvolna kolem sebe soustřeďoval okruh proslovensky a reformně smýšlejících stoupenců. Novotný však ve svém odporu k Husákově politickému vzestupu postupoval nemotorně⁷⁵, čímž zvyšoval jeho popularitu v řadách slovenské opozice. Tyto střety prohlubovaly konflikt mezi Novotným a slovenskými odpůrci ve straně. Novotný zřejmě v souladu se svým pragocentriem považoval Husákovu působení za projev slovenského nacionalismu. Srážky mezi Novotným a Husákem v této době přispěly k formování protinovotnovské opozice ve straně i mezi řadovými občany.⁷⁶ Vliv skupiny kolem Husáka se tři roky šířil. Získávala spojence v českých zemích, vyvíjela tlak a podporovala proticentralistické tendence v KSS. Byla

---

zneužití tak byla do jisté míry patrná už v prvních měsících roku 1968. Tuto skutečnost pak podpořily i první projevy takových snah. Tamtéž, str. 217, 223.

⁷³ V březnu 1964 vystoupil Husák na městské konferenci KSS v Bratislavě se svou kritikou aktuální situace ve společnosti, stavu ve věci destalinizace či některých vysokých stranických činitelů. Předsednictvo ÚV KSS (tedy i Dubček) jeho projev odsoudilo a stáhlo jeho kandidaturu na poslance Národního shromáždění, stejně jako nedoporučilo jeho kandidaturu do funkce náměstka ministra spravedlnosti. Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 235-237.

⁷⁴ Barnovský Michal. Dubček..., str. 80-81.

⁷⁵ Novotný například při projevu na schůzi košických funkcionářů vyjádřil de facto souhlas s podstatou obvinění ve věci tzv. procesu s buržoazními nacionalisty. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 195-196. V rámci Husákovy rehabilitace se pak Novotný pokusil zachovat platnost obvinění z buržoazního nacionalismu, čímž se snažil o zamezení Husákovy politického vzestupu. Kaplan Karel. Mocní..., str. 134.

⁷⁶ Tamtéž, str. 133-136.

jedním z proudů slovenského nacionálního hnutí, který přispíval k profilování jeho programu a politického směřování.⁷⁷

3.3.3.2. Kritika ze strany vybraných proudů protinovotnovské opozice

Pod vlivem stále zřetelněji se rýsující krize se Dubček připojil k reformnímu proudu.⁷⁸ Demokratizační a reformně komunistické směřování u něj začalo být patrné již během závěrečného období jeho působení v přední funkci KSS. Na konci října 1967 uvedl na zasedání ÚV KSČ kritiku ekonomického vývoje Slovenska a navrhl na základě analýzy stavu společnosti vypracovat stranický program, který by vystihoval potřeby vědecko-technické revoluce, ekonomických a sociálních reforem. Vyjádřil též nutnost demokratizovat samotnou stranu a vystoupil proti kumulaci funkcí. Novotný jej následně obvinil z nacionalismu, proti čemuž se však Dubček ohradil. Na počátku prosince t.r. ho předsednictvo ÚV KSS, smýšlející stejně antinovotnovsky jako on, podpořilo. Jejich zkušenosti komunistických funkcionářů se staly základem snahy o nápravu deformací režimu, jichž byl sám Novotný symbolem a do značné míry i původcem. Dubček, jehož autorita na Slovensku za poslední čtyři roky vzrostla, si byl vědom této podpory a jeho slova tak nebylo možné ignorovat.⁷⁹

Jak již bylo uvedeno, slovenský nacionálně reformní proud kolem Husáka poskytoval Dubčekovu vedení další podporu. Přestože podle Jana Křena mezi těmito dvěma skupinami panovalo jisté napětí⁸⁰, které může souviset i s nevydařeným mocenským vzestupem Husáka v roce 1964, jež zhatil právě Dubček v zásadních bodech, týkajících se slovenských národních aspirací se shodovaly.⁸¹ Karel Kaplan však Husákovi vytýká absenci pozitivního politického programu. Především hodlal provést změny v postavení mezi oběma národy a ve způsobu výkonu funkcí, které držel

⁷⁷ Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 244, Zdeněk Doskočil upřesňuje, že Husákova skupina nepředstavovala v rámci slovenského hnutí nejdůležitější proud. Kromě nacionálního a federalistického se formoval proud občanský, usilující o demokratizaci režimu. Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 185-186.

⁷⁸ Nelze však tvrdit, že by Dubček byl během svého působení ve vedení KSS zastáncem federalizace. K tomu jej vedly mocenské a ideologické pohnutky či omezení. Usiloval spíše o vyrovnání rozdílů, především ekonomických, mezi oběma částmi státu. Brown Scott. Socialism with..., str. 475 In reader kurzu JMB 507 Soudobé dějiny střední Evropy oboru Soudobé dějiny IMS FSV UK v Praze (dostupný z: http://ims.fsv.cuni.cz/pub/02_bakalari/KS/Readery/SOUDOBE%20DEJINY_READER/SD_Vykoukal_s_oudobedejiny_strednievropy_reader.pdf).

⁷⁹ Barnovský Michal. Dubček..., str. 81-82.

⁸⁰ Křen Jan. Dvě století..., str. 755.

⁸¹ Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád..., str. 255.

Novotný. Dosavadní sociální a ekonomickou politiku však považoval za správnou. Svým politickým smýšlením zůstal zakotven v padesátých letech.⁸²

3.4. Shrnutí - rozhodující okolnosti ovlivňující míru významu slovenského faktoru při volbě Alexandera Dubčeka

Slovenská otázka představovala jeden z kořenů čs. krize, která v druhé polovině 60. let směřovala ke svému vyústění. Vnitřně ji lze rozložit na několik výše popsaných témat, která nyní shrnu. Státoprávní postavení Slovenska uvnitř ČSR/ČSSR se během poválečných dvaceti let vyvinulo do stavu, ve kterém zcela nevyhovovalo slovenským národním potřebám a aspiracím. Šlo nejen o omezenou samosprávu či podřadnou pozici KSS, ale i otázky rozvoje slovenské ekonomiky v rámci společného státu. Z neuspokojivého stavu přirozeně vyplývalo volání po národní saturaci Slováků ve smyslu řešení těchto problémů. Prvkem, který působil coby dmychadlo výše uvedených příčin napjatých vztahů mezi oběma národy, byl pragocentrismus a jeho personifikace osobou Antonína Novotného a jeho vedení. Ten tak zaujal funkci konfliktního faktoru, který prohluboval slovenskou národní frustraci a volání po oné saturaci.⁸³ Produktem těchto sil pak bylo vzednutí národního hnutí, které ve formě několika proudů, majících v jádru stejný cíl, stav věcí kritizovalo a usilovalo o jeho změnu. To pak v úloze nátlakového faktoru stálo na pravé straně rovnice oproti faktoru saturačnímu a konfliktnímu.

Na pozadí těchto okolností se pak jako možný kandidát postupně vyprofiloval právě Alexander Dubček. Upozornil na sebe jak působením ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS ve prospěch slovenské věci a obhajobou neprávem odsouzených v procesu s buržoazními nacionalisty, tak i svou kritikou Novotného. Nelze samozřejmě říci, že jen tyto okolnosti zapříčinily jeho zvolení do nejvyšší stranické funkce, avšak zvýraznily jej natolik, že se stal s ohledem na frakční situaci uvnitř předsednictva a další vlivy přijatelnou eventualitou. Saturační, konfliktní a nátlakový faktor tedy sehrály podstatnou úlohu v souvislosti s jeho postupem směrem k funkci prvního tajemníka ÚV

---

⁸² Kaplan Karel. Mocní..., str. 136.

⁸³ Slováci mimo jiné spojovali osobu Antonína Novotného se socialistickou ústavou z roku 1960 jako s dokumentem, který oslabil státoprávní postavení slovenského národa. Brown Scott. Socialism with..., str. 473.

KSČ, avšak nelze jistě uvést, že šlo o úlohu rozhodující v rámci samotného procesu výběru vhodného kandidáta.⁸⁴

Pro cíl této mé práce je zároveň z metodického hlediska podstatné, že tři určené faktory, mající určitý vliv na Dubčekovu volbu je možné podložit fakty, které tak tvoří obsah těchto komparačních okruhů, a jsou tedy hodnověrné a mohu je tak s určitou mírou jejich vůle a flexibility, vyplývající z jistých odlišností mezi celkovým rámcem obou srovnávaných voleb, následně po jejich tematickém vymezení použít pro identifikaci okolností, které mohly zesílit působení slovenského faktoru při volbě Gustáva Husáka.

---

⁸⁴ Dubček pak ve svých pamětech uvádí, že jeho národnost vzhledem k dosavadním tehdejšími zvyklostem při obsazování nejvyšších funkcí neměla hrát významnou roli. Dubček Alexander, Hochman Jiří. *Naděje umírá...*, str. 135.

4. Volba Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ

4.1. Širší rámec sledované události

4.1.1. Počáteční fáze normalizace

Úvodní fáze normalizace započala vynuceným schválením protokolu, který vzešel z moskevských jednání. Čs. představitelé tak vyjádřili souhlas s přítomností intervenčních vojsk na území státu, zneplatnili mimořádný sjezd KSČ ve Vysočanech a podvolili se ve věci provedení určitých restriktivních opatření a personálních obměn. Jako promoskevsky působící element se již tehdy profiloval Gustáv Husák, přestože jeho úvodní řeč v Moskvě Sověty spíše pobouřila.⁸⁵ Po návratu do Bratislavy se mu podařilo odvolat podporu mimořádného sjezdu KSS sjezdu vysočanskému a na konci srpna byl společně s Ludvíkem Svobodou zvolen do předsednictva strany. V září došlo k opětovnému zavedení cenzury a o měsíc později byla přijata dohoda o dočasném pobytu okupačních vojsk. Představitelé prosovětské skupiny⁸⁶ za podpory Moskvy pozvolna obsazovali klíčové pozice, čehož příkladem je vytvoření výkonného výboru strany s omezeným zastoupením reformátorů, k němuž došlo během listopadového zasedání ÚV KSČ.⁸⁷ Slovensko Husák pacifikoval prostřednictvím KSS. Situace

⁸⁵ Husák otevřeně hovořil o okupaci, o možnosti existence kontrarevoluce v ČSSR naopak nemluvil vůbec a navíc Sovětům vytkl, že sílu pravice v zemi přecenili. Barnovský Michal. Husák..., str. 145, Prohlásil, že vedení KSČ bylo schopné situaci zvládnout. Navíc je třeba doplnit, že Moskva do tohoto okamžiku neměla na Husáka zcela ucelený názor. Především na něj nahlížela jako na ambiciózního rebela a nacionalistu, který navíc ohrožuje pozici prosovětského Vasilu Biľaka. Barnovský Michal. Gustáv Husák – realita..., str. 216, „V moskevských jednáních vystupoval Husák iniciativně a aktivně; [...] Hodnocení, jak jim (sovětskému vedení – pozn. autora) je dlouho prezentovala jejich bezpečnost a velvyslanectví, se začalo měnit. Husák se počínal Moskvě jevit jako jedna z možných alternativ k Dubčekovi.“ Kaplan Karel. Mocní..., str. 140, Gustáv Husák v rámci svých vzpomínek doplňuje: „Na moje vystúpenie prudko zareagoval Brežnev. [...] Umlčal ma. Potom si ma pozval na rozhovor. [...] Trval na oprávnenosti vstupu vojsk, ale sľuboval, že do našich vnitropolitických pomerov sa nebudú miešať a keď sa situácia znormalizuje – odídu. Keď ma dokopal k súhlasu s dočasným pobytom vojsk, žiadal som ho, aby sa to týkalo len Sovietskej armády, [...]“ Plevza Viliam. Vzostupy a pády..., str. 107.

⁸⁶ Alois Indra, Vasil Biľak, Drahomír Kolder, Miloš Jakeš, Oldřich Švestka, Václav David, Karel Hoffman a další. Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 79.

⁸⁷ Pod záminkou přílišné velikosti předsednictva konzervativci prosadili vytvoření jeho výkonného výboru. Tento krok potlačil vliv kooptace osob zvolených vysočanským sjezdem. V tomto orgánu sice neměli konzervativci jasnou převahu, avšak jeho členy (Černík, Dubček, Evžen Erban, Husák, Štefan Sádovský, Smrkovský, Svoboda, Lubomír Štrougal) se staly převážně osoby směřující k realistickým pozicím. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 266-267.

kulminovala přes opakující se krizové momenty až k Moskvou tvrdě vyžadované změně ve vedoucí pozici v dubnu 1969.⁸⁸

Těsně po podepsání moskevského protokolu si pražské vedení další vývoj představovalo odlišně. Dokument považovalo za východisko možnosti pokračovat, i když v omezené míře, v reformní politice tak, že sovětskou stranu uspokojí požadovanými změnami a Moskva poté tlak uvolní. Normalizace podle Sovětů znamenala návrat k předlednovému pořádku. Jejich záměrem bylo využít dubčekovce k postupnému anulování realizovaných reformních kroků, čímž se podaří devalvovat jejich podporu ze strany občanů, oslabit je a přivést k moci promoskevskou frakci, která kremelskou vizi normalizace uskuteční.⁸⁹

4.1.2. Personální obsazení vedoucí funkce a jeho stabilita vzhledem ke konkrétním dobovým okolnostem v období od ledna 1968 do dubna 1969 s důrazem na období po 21. srpnu 1968

Dubčekovo zvolení do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ bylo nejen odrazem nutnosti personální obměny ve vedení strany, ale i vlivových střetů frakcí uvnitř předsednictva.⁹⁰ V průběhu úvodních měsíců Pražského jara se zformovalo Dubčekovo politické stanovisko. Nebyl stoupencem radikálních reforem, avšak nestál ani na straně konzervativních sil. Jako centrista musel taktizovat mezi těmito frakcemi a hledat přijatelné východisko. Zároveň rostla jeho popularita coby čelního představitele reformního hnutí. V souběhu s tím vzrůstala i nespokojenost Moskvy s šéfem čs. strany. Původně kladný postoj vystřídala nedůvěra.⁹¹ Dubček si nepřipouštěl možnost silového řešení situace ze strany Moskvy, která na něj kvůli nespokojenosti s polednovým

⁸⁸ Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav, Tejchman Miroslav. Východ..., str. 390, 571-574, Posrpnové měsíce byly plné demonstrací, protestních akcí a studentských stávek. K největším akcím patří v této souvislosti shromáždění k 28. říjnu a 7. listopadu. Zároveň se radikalizovaly i extrémní síly. Vlnu rezistence vyvolala ve veřejnosti kampaň proti Smrkovskému. Významným projevem nesouhlasu s posrpnovým vývojem pak bylo sebeobětování Jana Palacha, Jana Zajíce a Evžena Pločka. Vrcholem v období před dubnem 1969 se v této souvislosti stala tzv. hokejová krize. Křen Jan. Dvě století..., str. 766-768.

⁸⁹ Tamtéž, str. 765-766.

⁹⁰ To potvrzuje i Zdeněk Mlynář: „Funkci prvního tajemníka KSČ Dubček především vůbec nechtěl. Ostatní ho přesvědčovali, [...] – jeho hlavním argumentem bylo, že se na tak vysokou funkci necítí dost připraven a schopen. Byl jediným kandidátem, na němž se mohla tehdy sjednotit potřebná většina v ústředním výboru, a to také nakonec rozhodlo.“ Mlynář Zdeněk. Mráz přichází..., str. 109, Takovýto postoj své osoby Dubček ve vzpomínkách na okolnosti volby nezmiňuje. Dubček Alexander, Hochman Jiří. Naděje umírá..., str. 135-137.

⁹¹ Barnovský Michal. Dubček..., str. 82-84.

vývojem stále více tlačila, a proto se odvážil Sovětům odporovat. Srpnová intervence jej pak osobně ranila.⁹²

Dubček, který též podepsal moskevský protokol, na něj nahlížel výše uvedeným způsobem. Po jistém utužení režimu a splnění sovětských požadavků bude možné pokračovat v politice Akčního programu. Zároveň se mělo postupovat tak, aby se v Moskvě nevyvolalo podezření, že Praha k plnění protokolu přistupuje laxně. Cílem Kremlu v této době již bylo odstranění Dubčekova vedení. Jelikož ale neměl k dispozici mocenskou alternativu, rozhodl se zatím využít samotné představitele reforem k jejich kompromitaci. Dubček se ještě na podzim 1968 snažil nalézt s Moskvou kompromis, avšak ta trvala na upevnění komunistické moci a opuštění reformního kurzu. Jelikož však na přelomu let 1968 a 1969 sovětské vedení hodnotilo situaci uvnitř ČSSR jako nevyhovující potřebám vyplývajícím z jejich pojetí normalizace, rozhodlo o nutnosti odstavení Dubčeka z funkce.⁹³ Počáteční měsíce nového roku se Moskva snažila vyhledat vhodného kandidáta, který by realizoval linii podle jejich představ.⁹⁴

4.1.3. Postoj a vliv SSSR

První sovětské názory na Dubčeka nebyly jednoznačné. Alespoň v počátcích si však profilem oddaného komunisty vysloužil jistou podporu, která ale s tím, jak se postupně odhalovala jeho neochota sledovat dosavadní linii KSČ, souběžně slábla. Již v únoru Brežněv vyjadřoval obavy z některých protisocialistických tendencí. V březnu sovětské politbyro odeslalo do Prahy varovný dopis. Bylo však zřetelné, že i přes Brežněvův nesouhlas s polednovým vývojem se chce vyhnout extrémním řešením. Kritické hlasy se ozývaly i z ostatních satelitů. Na březnové schůzce vedení KSČ a pěti komunistických stran bloku v Drážďanech byla čs. delegace cílem ostré kritiky. Dubňový Akční program vyvolal nevoli především ve velení sovětské armády, načež bylo rozhodnuto využít cvičení vojsk Varšavské smlouvy na čs. území coby nástroje nátlaku. Pod vlivem prodloužené dislokace těchto jednotek v ČSSR a zkušeností tzv. drážďanského tribunálu se čs. vedení rozhodlo odmítnout pozvání na další jednání, což jistě negativně zapůsobilo na východoevropské komunistické předáky. Přesto se však

⁹² Kaplan Karel. Mocní..., str. 357-358.

⁹³ Dubček sám si v té době již uvědomoval, že s ním Moskva do budoucna nepočítá. Nepřál si však, aby se jeho nástupcem stal Husák. Ve funkci si představoval spíše Oldřicha Černíka, ten ale nabídku odmítl. Barnovský Michal. Husák..., Tamtéž, Přestože se později Černíkův charakter vyjevil jako slabý, představoval do jisté míry záruku, že pod jeho vedením bude možné normalizaci udržet v určitých racionálních mezích. Dubček se naopak obával Husákových mocenských ambicí. Mlynář Zdeněk. Mráz přichází..., str. 268-269.

dále snažili o domluvu s Prahou, načež Moskva přijala čs. návrh na bilaterální jednání v Čierné nad Tisou. Cílem Kremlu bylo rozdělit čs. vedení a dodat odvalu prosovětské frakci. Klidné uzavření jednání umožnilo uskutečnit následnou schůzku komunistických stran v Bratislavě. To přispělo ke zklidnění situace. Dubčekovy nejasné přísliby a postoje však přispěly k sovětskému hodnocení situace jako politicky neřešitelné.⁹⁵

Poté, co selhal moskevský plán, tedy vojenskou intervencí a dosazením tzv. zdravých sil do čs. vedení stabilizovat ČSSR, pokusil se Kreml využít popularitu dubčekovců k jejich vlastní diskreditaci. Dále bylo třeba rozbít jednotu reformního hnutí. Jedním z nástrojů k dosažení tohoto cíle byla federalizace. Jak jsem již uvedl, pojetí obrodného procesu bylo vnímáno jiným způsobem na Slovensku a v českých zemích. Moskva se rozhodla této skutečnosti využít. Podporou federalizace státu, avšak nikoliv komunistické strany, otupí slovenské reformní hnutí a následně jej paralyzuje. V intencích hesla rozděl a panuj tak postaví Slovensko proti české části státu, v níž byly reformní tendence, ve smyslu demokratizace, mnohem silnější.⁹⁶ Prostřednictvím uspokojení státoprávních aspirací slovenského národa zamýšlela dosáhnout politické neutralizace Slovenska a izolace proreformní skupiny ve vedení KSČ v českých zemích. Zároveň by tak Kreml získal slovenské vedení na svou stranu ve svém úsilí o potlačení proreformních tendencí.⁹⁷

4.2. Národnostní faktor - uspořádání uvnitř ČSSR a dobový stav jeho řešení

4.2.1. Slovenská otázka a její řešení v průběhu Pražského jara

Na počátku roku 1968 se hlavním polem zápasu o federalizaci stalo předsednictvo SNR. Nejprve se projevovala opatrnost, návrhy obsahovaly jen rozšiřování pravomocí slovenských orgánů. K otevřené kritice dosavadního národně státoprávního uspořádání došlo na konci února. Na počátku března se již objevuje první požadavek přechodu na symetrický model, tedy na vytvoření federace. V průběhu března SNR přijala federaci

⁹⁴ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 8, 12-14, 48.

⁹⁵ Durman Karel. Útěk od..., str. 76-78, 80-81, 84-86, 104-105, 88-89, 93, 95, 103-105.

⁹⁶ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 12-13, Brežněv zřejmě v Husákovi rozpoznal potenciálního spojence již na moskevských jednáních. Vzhledem k Brežněvovu záměru využít potíže národnostně státoprávního uspořádání uvnitř ČSSR, mohla se Husákova podpora na Slovensku jevit jako podstatný faktor nahrávající jeho užitečnosti pro moskevské záměry. „Při likvidaci obrodného procesu pak Husák sehrál neslavnou úlohu. Nástrojem „normalizace“ v první fázi se totiž měla stát slovenská otázka.“ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 252.

⁹⁷ Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 32.

jako jediný možný model. K její realizaci se mělo dospět po využití možností asymetrického uspořádání. Požadavek federalizace byl včleněn do Akčního programu. V nové vládě Oldřicha Černíka coby místopředsedové zasedli Gustáv Husák a Peter Colotka jako přední propagátoři federalizace na Slovensku.⁹⁸ V polovině dubna zasedla při SNR odborná komise, která opustila plán dvou etap realizace federace. Podle jejího návrhu měly vzniknout české a slovenské národní orgány a nad nimi orgány federální. O měsíc později byla na Husákův podnět vytvořena vládní komise pro přípravu federalizace.⁹⁹

V rámci Husákovy komise docházelo ke střetům mezi českými a slovenskými členy. Češi pojímali federalizaci jako součást demokratizace a ustavení národních zastupitelských orgánů hodlali provést na základě voleb. Slováci naopak trvali na co nejrychlejším vytvoření paritního postavení národů a zamezení možnosti přehlasování slovenského národa jako menšinového. Takovéto tempo federalizace by však mohlo postavit Čechy do nevýhody, neboť dosud nebyl vytvořen český protějšek SNR. Slovenské představy o rychlosti postupu se nakonec staly jádrem zákona o přípravě federace z června t.r., podle nějž měla být federace vytvořena k 1. lednu 1969. Úsilí o autonomii se projevovalo i ve vztahu mezi KSČ a KSS, která se již nepovažovala jen za regionální organizaci strany. Diskuze obou národů o pojetí reformního procesu přerušila srpnová intervence. Po ní však střety znovu ožily.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Jelikož Dubček Husáka znal z dřívějších let, byl v otázce jeho umístění ve stranických či státních orgánech pasivní. Až pod tlakem Husákových stoupenců a jeho vzrůstající popularity v rámci české inteligence se přiklonil k jeho jmenování místopředsedou Černíkovy vlády. Kaplan Karel. Mocní..., str. 138.

⁹⁹ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 218-220, 222-221, 225, „Na půdě této komise, které předsedal Gustáv Husák, se odehrály hlavní střety týkající se obsahu federace. [...] ..., Husák sám se jednání zúčastňoval poměrně málo a využíval ji spíše k posílení svého politického vlivu.“ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 226, Barnovský naopak uvádí, že Husák přijal nové funkce jako možnost realizace jeho dávného snu, tedy federalizace, o níž uvažoval již na konci války. Stavěl ji na první místo demokratizačního procesu. Barnovský Michal. Husák..., str. 140, 144, Za neúspěch federalizace po roce 1945 vinil v druhé polovině 60. let Čechy, kteří podle něj nedokázali udržet Českou národní radu jakožto předpoklad federace. Ta však byla zrušena na sovětský nátlak, což Husák nevěděl, nebo přehlížel. Nemluvě o jeho prvotním příklonu k myšlence připojení Slovenska k SSSR. Kaplan Karel. Mocní..., str. 119-120.

¹⁰⁰ Pauer Jan. Praha 1968..., str. 31-33, Jan Křen však dodává, že: „Třebaže česko-slovenské vztahy zůstanou i nadále citlivým místem, byl konsenzus obou národních reprezentací a způsob jeho dosažení v napjaté a hektické atmosféře pozoruhodným výkonem. Je sice otázka, jak by v tehdejší době takové zřízení fungovalo, ale faktem zůstává, že vrazit klín mezi českou a slovenskou společností se podařilo až později, pod vnějším tlakem.“ Křen Jan. Dvě století..., str. 759.

4.2.2. Federalizace - provedení a její přínos k řešení slovenské otázky

Vpád vojsk Varšavské smlouvy vyvolal slovenské obavy o osud federalizace, a proto Slováci trvali na dodržení stanoveného termínu vyhlášení federace. Předsednictvo strany na konci srpna rozhodlo pokračovat v jejích přípravách. V průběhu září se k podobě ústavního zákona o federativním uspořádání vyjadřovaly národní parlamenty, ÚV KSS, předsednictvo ÚV KSČ a vláda ČSSR. Na konci září byl zveřejněn a začalo o něm jednat Národní shromáždění. V říjnu se na úrovni České a Slovenské národní rady vyjasňovaly poslední sporné body a nejasnosti jeho znění. 27. října jej pak Národní shromáždění schválilo a o tři dny později podepsali prezident Svoboda, premiér Černík a předseda NS Smrkovský. Tento zákon představoval předpoklad pro možnou nápravu nedostatečného státoprávního postavení slovenského národa uvnitř ČSSR, které trvalo od vzniku státu. Naplnit všechna očekávání, která do něj byla vkládána však již s ohledem na vývoj okolností po 21. srpnu nebylo možné. Federalizace vyplývala mimo jiné ze snahy o nastolení nové kvality vztahů mezi oběma národy. Mohla se však rozvíjet, v souladu s citovaným názorem Jana Rychlíka, jen v rámci co nejširší státní suverenity a demokratického prostředí. Přestože podmínky po srpnu jejímu rozvoji nepřály, přispěla i tak k posílení slovenského národního sebevědomí a ekonomickému vývoji Slovenska směrem k vyrovnání hospodářské úrovně obou států federace.¹⁰¹

4.3. Konkrétní okolnosti volby s důrazem na vliv slovenského faktoru na výsledek volby

4.3.1. Saturační faktor

4.3.1.1. Obava o osud federalizace po 21. srpnu 1968

Bezprostředně po okupaci otázka federalizace v programu jednání čs. vedení poněkud zapadla. Bylo třeba nejprve zmapovat možnosti pro pokračování celého reformního procesu. Slováci s Husákem v čele se zřejmě obávali o její budoucnost, a proto začali vyvíjet na Dubčeka tlak, aby se s jejím provedením nečekalo na sjezd KSČ či Komunistické strany českých zemí (KSČZ), proti jejíž existenci se Moskva ostře postavila. Jakákoliv decentralizace strany totiž podrývala princip demokratického

¹⁰¹ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 17-19.

centralismu. Cílem federalizace státu měla být federace socialistická¹⁰² podle sovětského vzoru. Husák se vyjádřil v tom smyslu, že není proti konání sjezdu KSČZ, čekání na něj však nesmí brzdit federalizaci. Jakožto účastník moskevských jednání zřejmě jasně chápal sovětský postoj a jeho důsledky.¹⁰³

Ve věci federalizace státu však měli Slováci významného spojence. Jak již bylo uvedeno, Moskva hodlala toto téma zneužít pro postupnou likvidaci reformního hnutí v ČSSR. S postupující normalizací však začínalo být jasné, že federalizace za aktuálních podmínek nenaplní slovenská očekávání. S pozvolným návratem strany k principu demokratického centralismu se možnosti její realizace v původní podobě značně omezily.¹⁰⁴

4.3.2. Konfliktní faktor

4.3.2.1. Obrat mimořádného 14. sjezdu KSS a jeho postoj k mimořádnému 14. sjezdu KSČ

Večer 26. srpna 1968 byl v Bratislavě zahájen sjezd KSS. V jeho úvodu byla vyjádřena podpora mimořádnému sjezdu KSČ v pražských Vysočanech. Toto prohlášení bylo přijato jednomyslně. Dále se sjezd zavázal k provedení personálních změn v souvislosti se sovětskou intervencí zdiskreditovaných členů strany. Do čela se tak snažil dostat reformní proud v KSS.¹⁰⁵ Sjezd se postavil za pokračování federalizačního a celého reformního procesu a odsoudil vojenský vpád Varšavské smlouvy.¹⁰⁶ Den poté promluvil Husák, aby delegáty informoval o průběhu moskevských jednání. Jeho projev zatím nevybočoval z reformní linie, navíc v něm sovětskou agresi odsoudil. V zákulisí se však již snažil získat hlasy pro odvolání podpory vysočanskému sjezdu.¹⁰⁷

¹⁰² Typ federativního uspořádání státu charakteristický výraznou centralizací státní moci na úkor pravomocí jeho složek a klíčovou rolí státní ideologie a s ním svázaným totalitním režimem. Klíma Karel a kolektiv. *Státověda...*, str. 26.

¹⁰³ Rychlík Jan. *Češi a Slováci...*, str. 257, 259-260.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 266.

¹⁰⁵ Pauer Jan. *Praha 1968...*, str. 294-295.

¹⁰⁶ „...ubezpečoval delegátov mimoriadného zjazdu KSS, že cudzie vojská opustia územie Československa v krátkom čase, len čo sa pomery znormalizujú. Je otázne, či tomu skutočne veril, alebo to povedal iba preto, aby utišil emócie a vliad optimizmus delegátom a verejnosti. Inváziu označil za tragické nedorozumenie a vyhlásil vernosť Dubčekovej koncepcii: [...].“ Barnovský Michal. Husák..., str. 145.

¹⁰⁷ Rychlík Jan. *Češi a Slováci...*, str. 253, Sovětský požadavek anulování mimořádného sjezdu ve Vysočanech podporoval Husák již během jednání v Moskvě. Společně s Biľákem se nejprve pokusil odložit zahájení sjezdu KSS. 25. srpna se v Moskvě vyjádřil v tom smyslu, že nový ÚV KSS nový ÚV KSČ neuznává. Opak by podle něj dokonce mohl být hrozbou pro jednotu státu. Kural Václav a kolektiv.

Husák později vystoupil znovu, aby se v souladu s protokolem z Moskvy pokusil revidovat podporu vysočanského sjezdu ze strany sjezdu KSS. Tento postoj odůvodnil nedostatečným zastoupením slovenských delegátů v Praze a tudíž nedemokratičností volby nových slovenských členů ÚV KSČ. Prohlásil, že tito byli prosazeni delegáty z českých zemí, tudíž bez vědomí slovenského národa. Tím na české straně vyvolal nevoli a pochyby o svých záměrech. Husák se společně se slovenskými členy vzdal funkce v novém ÚV, zvoleném ve Vysočanech. Těmito kroky se mu podařilo zpochybnit legitimitu sjezdu v Praze a sjezd KSS své původní uznání mimořádného vysočanského sjezdu odvolal.¹⁰⁸ V Bratislavě navíc došlo k významnému potlačení konzervativních protireformních sil, když byla převážná většina jeho členů ÚV obměněna, stejně jako jeho předsednictvo, ve kterém se neobjevil jediný původní člen. Husák sám byl navíc zvolen prvním tajemníkem ÚV KSS.¹⁰⁹ Následně byl kooptován do ÚV KSČ a zvolen do jeho předsednictva. „Jeho politické ambície sa tak naplnili.“¹¹⁰

4.3.2.2. *Spor o personální obsazení funkce předsedy Federálního shromáždění (FS)*

V závěru roku 1968 se Moskva rozhodla dále oslabit proreformní pozice vedení, když na počátku prosince nepřímo vyjádřila nesouhlas se setrváním Josefa

---

Československo roku..., str. 181, 183, Takto hovořil Husák den před zahájením sjezdu KSS, který v úvodní den svého konání Vysočanský sjezd uznal. Barnovský hovoří o tom, že v této věci Husák v Moskvě pro Sověty vykonal nadpráci. Jeho razance a ochoty ke kompromisům si sovětské vedení povšimlo již tehdy. Barnovský Michal. Gustáv Husák-realita..., Tamtéž. Husák svůj postoj v této věci vysvětluje takto: „O tom, že je zvolený aj zjazd KSS, som sa dozvedel až v Moskve. V snahe vyhnúť sa ďalším komplikáciám volal som do Bratislavy, aby sa zjazdové rokovanie odložilo.“ Plevza Viliam. Vzostupy a pády..., str. 106. Jak uvádí Jan Rychlík, sjezd byl na konec srpna přesunut již 18. července. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 238.

¹⁰⁸ Husák v této souvislosti uvádí: „Keď sa na rokovaníach v Moskve dohodlo, čo bezpodmienečne požadoval Brežněv a celé sovietske vedenie, aby sa vysočanský zjazd anuloval, súhlasil som aj ja, pričom som vychádzal z faktu, že na ňom absentovala slovenská stranická reprezentácia. To, že zjazd vyznel antisovietsky, na to som vtedy nekládol dôraz.“ Plevza Viliam. Vzostupy a pády..., Tamtéž. Jak však připomíná Jan Rychlík, nelze se domnívat, že všichni delgáti přijali Husákovu argumentaci a zcela opomněli zásadní vliv moskevského protokolu. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 254.

¹⁰⁹ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 7. Za zmínku jistě stojí Husákova argumentace z jeho druhého projevu na sjezdu KSS, kterou se pokoušel ospravedlnit jím sledovanou změnu postoje delegátů ve chvíli, kdy se je snažil přimět k odvolání podpory vysočanského sjezdu: „[...] Zjazd začal, povedal by som, za takých pololegálných podmienok tu v zápase o podporu rokovaní, ktoré viedol súdruh Svoboda a ostatní, o nápravu vecí atď. To se prejavilo i ve vašich rokovaníach. [...] Včera sa vám azda zdalo, že sa voľako zvrtila vec, že je v tom rozdiel. [...] Rozdiel je v tom, že uzavretím rokovaní v Moskve, dohodou, návratom všetkých vedúcich činiteľov nastala kvalitatívne nová situácia. Dubček je tu, Svoboda je tu, Černík je tu, Smrkovský je tu, vrátili sme sa všetci. [...] Nastala kvalitatívne nová situácia i v zasadaní zjazdu. [...]“ 1968, 29. srpen, Bratislava. – Záznam..., str. 148, Sjezdové regule nezmiňovaly opatření pro případ menšinové přítomnosti slovenských delegátů. Sjezd byl usnášeníschopný při přítomnosti dvou třetin celkového počtu vyslanců. Vysočanský sjezd však odsouhlasil předložení zde přijatých rozhodnutí všem slovenským delegátům ke schválení. Až tím krokem měly závěry sjezdu nabýt platnosti. Pithart Petr. Osmašedesátý..., str. 88.

Smrkovského ve funkci předsedy NS. Trnem v oku byl i domácím konzervativním kruhům, kterým vadila i jeho značná popularita. Když ÚV KSČ projednalo personální obsazení nových federálních orgánů vyjma funkce předsedy FS, byla snaha o Smrkovského odstavení jasná i veřejnosti. Ta v polovině měsíce reagovala podporu vyjadřujícími rezolucemi či dokonce hrozbou stávkou některých odborů a vysokoškoláků. O svém odhodlání v práci pokračovat se snažil zneklidněnou veřejnost přesvědčit a napětí zlomit i sám Smrkovský, avšak s omezenými výsledky.¹¹¹

Ve věci obsazení postu předsedy FS se začal vehementně angažovat Husák. Na zasedání ÚV KSS vyjádřil požadavek paritního obsazení nejvyšších funkcí ve státě. Vedle prezidenta a premiéra české národnosti měl v tomto úřadě zasednout Slovák.¹¹² Zároveň však prohlašoval, že se jeho snažení v této souvislosti osoby Smrkovského netýká.¹¹³ Jeho nacionalistické výpady a demagogické argumenty navíc podpořilo nejen ÚV KSS a SNR, ale i značná část slovenského národa a v souladu s rozkladem čs. reformního vedení i někteří čeští představitelé.¹¹⁴ Veřejnost v českých zemích podpořena sdělovacími prostředky se však k Husákovu jednání stavěla výrazně odmítavě. Ten s pomocí sovětského emisara vyslaného do Prahy docílil Dubčkovy a Smrkovského kapitulace a do funkce byl zvolen Colotka.¹¹⁵ Střet mezi slovenskými národními zájmy a zbývajícími reformisty tak byl Moskvou a domácími konzervativními silami zneužit k oslabení reformního hnutí prostřednictvím politického odstavení Smrkovského a k postupné izolaci samotného Dubčeka.¹¹⁶ Husákova role v tomto ataku, ať již byla motivována jakkoliv, byla evidentní.¹¹⁷

¹¹⁰ Barnovský Michal. Husák... Tamtéž.

¹¹¹ Vančura Jiří. Naděje..., str. 121-123.

¹¹² Jiří Vančura doplňuje: „Pro slovenský národ nebyl Smrkovský nepřijatelný, byl zde téměř stejně populární jako v Čechách. [...] Podporu Smrkovskému vyjádřily v těch dnech četné dělnické kolektivy ze Slovenska. Nebylo těžké odhalit, že Husák usiluje prosadit národní prestiž na nesprávném místě a že národní citění má být zneužito k jiným, nepojmenovaným cílům...[...].“ Tamtéž, str. 123.

¹¹³ Jan Rychlík pak uvádí, že řešení obsazení jakékoliv státní funkce v komunistickém zřízení nemá de facto podstatný význam, neboť tyto pozice jsou dohromady méně důležité než post prvního tajemníka strany. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 270, Pozoruhodné vysvětlení určitých rozporů mezi Husákovými slovy a skutky nabízí Viliam Plevza: „V politickej a intelektuálnej výzbroji Gustáva Husáka - [...] - se začala využívať aj schopnosť [...] použiť slovo jako účelový, taktický prostriedok politického zápasu v ťažkých alebo vyslovene zlých časoch. Takéto slovo sa považovalo za účinný a aj morálne odôvodniteľný nástroj na utváranie priestoru na uskotočňovanie pozitívnych skutkov, činov a najmä dlhodobých spoločensky prospešných zámerov.“ Plevza Viliam. Vzostupy a pády..., str. 117.

¹¹⁴ Husákovy požadavky dostaly Dubčeka do svízelné situace, neboť si uvědomoval, že jejich nesplnění jej může připravit o podporu Slováků, a to i navzdory faktu, že určitá část inteligence s Husákem v této věci zcela nesouhlasila. Benčík Antonín. Utajovaná pravda..., str. 40.

¹¹⁵ Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 38-39.

¹¹⁶ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencil Vojtěch. Československo roku..., str. 41.

¹¹⁷ Podle Kaplana stál za podnětem kampaně proti Smrkovskému právě Husák, který ji sám živil. Navíc podle něj Smrkovského ústupem Husákovy výpady proti němu neskončily. Kaplan Karel. Mocní..., str.

4.3.3. Nátlakový faktor

4.3.3.1. Působení Gustáva Husáka

Jak bylo uvedeno, Husák se již od jednání v Moskvě angažoval ve věci řešení nastalé situace na straně SSSR¹¹⁸, jehož velmocenský vliv ve středoevropském prostoru si samozřejmě uvědomoval.¹¹⁹ Kremelští vůdcové s ním pak začali pozvolna kalkulovat coby personální eventualitou pro vedoucí roli v KSČ. V obavě o její osud Husák tlačil na provedení připravované federalizace. Navíc jako první tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSČ se dostal do politického vedení státu a z těchto pozic si mohl dovolit za slovenské komunisty hodnotit působení ostatních politických předáků ČSSR. Postupně se odkláněl od reformní linie Pražského jara, jejíž chyby začal vytýkat.¹²⁰ Na počátku října zřejmě Husák pochopil, že za dané situace jiná než prosovětská cesta nemá šanci uspět. Stojící již zcela na konzervativních pozicích využil v listopadu na zasedání ÚV KSČ většinu jeho slovenských členů k útoku na slábnoucí reformisty.¹²¹ Během prosincového jednání v Kyjevě sovětsští představitelé Husákovi pravděpodobně naznačili, že s ním jako s funkcionářem nezátíženým přímou odpovědností za vývoj

---

272, V knize Viliama Plevzy *Vzostupy a pády se Husák ke své roli v úsilí o odstavení Smrkovského nevyjadřuje. Vizte text, pojednávající o daném období. Plevza Viliam. Vzostupy a pády...*, str. 114.

¹¹⁸ Gustáv Husák k postojí čs. představitelů na moskevských jednáních: „Všetci – až na F. Kriegla – sme prijali myšlienku, že v prvom rade treba upokojiť situáciu. Mysleli sme to dobre a úprimne. [...] Prečo by sa niekto namáhal zisťovať, kto to vtedy myslel úprimne, kto musel a kto z chuti chcel »normalizovať«.“ Plevza Viliam. *Vzostupy a pády...*, str. 110, V této souvislosti je pak příznačná Plevzova poznámka, že Husák poté při každé příležitosti zdůrazňoval nutnost dodržovat závěry moskevského protokolu. Tamtéž, str. 116, Tím s ohledem na sovětské cíle podporoval moskevskou linii, která pojem normalizace, užívaný v podepsaném dokumentu, vnímala jako upevnění moci strany a eliminaci reformních tendencí. Rychlík Jan. *Češi a Slováci...*, str. 252.

¹¹⁹ Faktem sovětského vlivu ve střední Evropě Husák argumentoval například při jeho prvním vystoupení na jednání sjezdu KSS 27. srpna: „Kto chce viesť naše národy do vojny, do bratrovražednej vojny? Kto chce tisíce obetí a ničenie? S akým cieľom, s akou perspektívou? Kde sú vo svete tí priatelia, ktorí vedia zmeniť v strednej Európe situáciu? [...] My žijeme tu, v tomto priestore strednej Európy. Tento priestor nášho štátu je náš, máme naň právo, máme právo na suverenitu. Ale tam, kde sú štáty vedľa seba nahromadené, bezpečnosť alebo situácia v jednom štáte sa dotýka bezpečnosti aj druhého štátu. Už bez ohľadu na to, že sme spojení spojeneckými zmluvami a podobne.“ 1968, 27. srpen, Bratislava. – *Stenografický...*, str. 118-119, O Husákově vědomí velmocenského postavení SSSR se zmiňuje Zdeněk Mlynář: „Neměl myslím příliš iluzí o velmocenské politice SSSR: byl konečně poučen už z dob Slovenského národního povstání, které bylo vojensky poraženo proto, že Rudá armáda nezasáhla přímo na jeho podporu, protože to neodpovídalo některým Stalinovým strategickým zájmům. Považoval však za zcela nezbytné [...], aby nedošlo ke konfliktu s Moskvou. V případě takového konfliktu byl zřejmě předem ochoten hledat kompromis s Moskvou.“ Mlynář Zdeněk. *Mráz přichází...*, str. 244-245.

¹²⁰ Kaplan Karel. *Mocní...*, str. 141.

¹²¹ Rychlík Jan. *Češi a Slováci...*, str. 262, 266, Husák na listopadovém zasedání vystoupil s politicky obratným projevem, ve kterém obhajoval reformní myšlenky, avšak kritizoval jejich polednovou realizaci. Zasadoval se o širší využití mocenských represivních nástrojů. Vytýčil tak vlastní politickou linii, za níž se postavili slovenští členové ÚV. Husák se v tu chvíli separoval od Dubčekových reformistů a naznačil své pojetí realistického normalizačního kursu. Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. *Československo roku...*, str. 29-31.

polednové politiky počítají do budoucího normalizovaného čs. vedení. V té době však nebyl jediným kandidátem Moskvy.¹²² Významně se pak angažoval ve věci odsunutí Smrkovského na vedlejší kolej.

Na přelomu let 1968 a 1969 upevňovali realisté soustředění kolem Husáka své pozice ve sdělovacích prostředcích a ozbrojených a bezpečnostních složkách. Faktu, že společnost dosud zcela nerezignovala na polednový vývoj, odpovídala i situace ve straně, především v jejích základních organizacích, kde přetrvávaly silně se projevující proreformní tendence, a to zejména na Slovensku. Přesto však zde a v omezenějším měřítku též v českých zemích získávali Husákoví stoupenci významnější posty. I tento stav přispěl k rozhodnutí Kremle provést personální výměnu v čelní stranické funkci. Záminkou se stala tzv. hokejová krize v březnu 1969. Husák ostře kritizoval postup Dubčeka a dalších v souvislosti s občanskými nepokoji. Sovětským emisarům¹²³ v Praze stejně jako zástupcům konzervativních sil se jevil jako nejvhodnější kandidát.¹²⁴ Oceňovali postoje slovenského vedení a zdejší poměry spíše odpovídající moskevským představám. Husák nadále přispíval ke snaze odstavit Dubčeka z vedení, zároveň se prezentoval jako původce marx-leninské konsolidace KSS. Na setkání s Brežněvem v Mukačevě v předvečer jeho volby se mohl vykázat určitými úspěchy při pacifikaci Slovenska¹²⁵ a provedením dalších prosovětských kroků, avšak bylo třeba, aby přistoupil na sovětské podmínky, především na zahájení normalizace podle představ Moskvy. Husák tak nepochybně učinil.¹²⁶

¹²² Barnovský Michal. Husák... Tamtéž, Ještě do počátku dubna 1969 byl vážným kandidátem Moskvy na post prvního tajemníka Oldřich Černík. Ten však Brežněvem nabídnutou funkci odmítl a doporučil Husáka. Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 161-162.

¹²³ Do Prahy přiletěl situaci řešit a výměnu Dubčeka dosáhnout sovětský ministr obrany Andrej Grečko a náměstek ministra zahraničí Vladimír Semjonov. Mise zde působila až do Brežněvova setkání s Husákem v Mukačevu, po níž Moskva považovala své zájmy v ČSSR za zajištěné. Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 53, 54, 57, 62.

¹²⁴ „Velmi se hodily i kandidátovy povahové vlastnosti, jeho ctizádostivost, autoritativnost, pragmatismus, oportunistus a především mocichtivost.“ Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 357.

¹²⁵ Na Slovensku vládl tvrdou rukou, eliminoval reformátory ve vedení KSS a neutralizovat sdělovací prostředky. Většinu čelních představitelů získal na svou stranu a ze slovenských členů ÚV KSČ si vytvořil významné mocenské zázemí své politické linie. Vytvořením federace a prosazováním slovenských nacionálních požadavků uspokojil reformní proud na Slovensku, čímž jej do značné míry vyřadil ze hry. Stabilizované Slovensko tak mohl používat jako svůj opěrný bod tažení proti českým reformátorům a zároveň ho před Sověty vydávat za své dílo. Tamtéž, str. 194. Navíc je třeba doplnit, že konzervativním silám se na Slovensku podařilo měsíce Pražského jara přečkat, mimo jiné i díky soustředění se na národní otázky, tedy na federalizaci. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 227.

¹²⁶ Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 45-46, 48, 53-55, 58-62, Husák se měl zřejmě zavázat k obnově vedoucí úlohy KSČ ve státě, stejně jako upevnění a stabilizaci celého režimu. Jestli však již zde přislíbil provedení personálních čistek, postihu zastánců reformu, potvrzení existence kontrarevoluce dle sovětského pohledu na věc, odvolání reformu a politiku Akčního programu, není dosud zcela jasné. Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 197, Husák

4.3.3.2. *Hodnocení Husákova působení v souvislosti se slovenským faktorem*

Pokud uvažujeme o motivaci postojů Gustáva Husáka před i po srpnu 1968, je podle mého názoru vhodné vycházet po vzoru Michala Barnovského ze tří základních vlivů, které jejich podobu formovaly. Jde o komunistické přesvědčení, národní cítění a touhu po moci a kariéře. Takto vymezené základní motivační proudy se ve své směsi, ve které v různých obdobích převažovala ta či ona složka, projevují v Husákových klíčových krocích a rozhodnutích. V rámci těchto termínů je třeba pohlížet na jeho působení po propuštění z vězení a rehabilitaci, během Pražského jara, kdy se významně podílel na federalizaci, kterou prosazoval již po válce, ale i v době po sovětské intervenci. Záměr Moskvy využít federalizace k oslabení reformistů se setkal s Husákovou snahou o její dokončení. Národnostní kartu využívá ještě v srpnu proti Vysočanskému sjezdu, později pak ve snaze odstavit Smrkovského. Postupně se však podle Barnovského jeho národovectví vytrácí. Vznikem federace v lednu 1969 je pro něj národnostní otázka vyřešena.¹²⁷

V této souvislosti je však třeba mít stále na paměti slova Petra Pitharta a Karla Kaplana. Podle prvního z nich Husák: „...zneužil nacionálního cítění nespokojených a nedůvěřivých slovenských komunistů...“¹²⁸ Kaplanova interpretace se pak blíží spíše Barnovského pojetí. Podle něj vzhledem k Husákově politice po roce 1968 představuje jeho působení před srpnem spíše jakousi přechodnou fází¹²⁹: „Důležitým motivem byla snaha o mocenskopolitické uplatnění, kterému Novotný bránil, a Novotného nacionalismus namířený proti Slovensku. Hlavní kořeny jeho opozice nebyly v úsilí o demokratickou reformu systému.“¹³⁰

---

k mukačevskému setkání s Brežněvem: „Za podstatný som považoval Brežněvov sľub, že ak sa nám podarí upokojiť v tom čase ťažkú krízovú situáciu, nájsť a zabezpečiť východisko z nej, skončiť s vnútrostrannickými zápasmi a začať konštruktívne riešiť problémy, vojská od nás odídu a my budeme môcť robiť svoju politiku.“ Plevza Viliam. *Vzostupy a pády...*, str. 124.

¹²⁷ Barnovský Michal. *Gustáv Husák-reality...*, str. 208, 214-216, 219-220, Jiří Pernes dodává, že poté i jeho přičiněním v zemi panoval pražský centralismus, který možnosti federativního uspořádání do značné míry omezoval. Pernes Jiří. *Takoví nám...*, str. 288.

¹²⁸ Pithart Petr. *Osmašedesátý...*, str. 93.

¹²⁹ „Společenský vývoj a jeho tlak ho posunoval do pozice, která se vzdalovala jeho původnímu komunistickému přesvědčení. Další vývoj ukázal, že šlo o úchytku přechodnou a proto pozdější návrat k původnímu myšlení nebyl pro něho vůbec obtížný.“ Kaplan Karel. *Mocní...*, str. 138.

¹³⁰ Tamtéž, str. 146-147.

4.4. Shrnutí - rozhodující okolnosti ovlivňující míru významu slovenského faktoru při volbě Gustáva Husáka

Vybrané faktory, které ovlivňovaly míru přítomnosti slovenského faktoru při volbě Gustáva Husáka, vytvářejí v celkovém pohledu jakousi vnitřně propojenou síť, již se při bližší pozornosti proplétá vliv jednání samotného Husáka, motivovaného podle výše uvedeného klíče.

Jako významný prvek, který násobil míru saturačního faktoru, lze označit obavu slovenských zastánců federalizace, včetně Husáka, o její realizaci po sovětské intervenci. Jejich snaha o její provedení se setkala se sovětským záměrem využít rozdíl mezi českým a slovenským pojetím reformních tendencí. Podporou projektu čs. federace hodlala Moskva postavit obhájce demokratizace a obhájce federalizace proti sobě, zpacifikovat Slovensko a získat jej na svou stranu ve snaze o potlačení reformistů v českých zemích. Úsilí Slováků o národně právní saturaci tak mělo být zneužito k prosazení sovětských mocenských zájmů v prostoru střední Evropy.

Coby konfliktní faktor vnímám více méně uměle vyvolané a vyhocené situace, které využitím či zneužitím slovenského faktoru podporovaly konkrétní mocenské zájmy ať už sovětského hegemona, stranických frakcí či jednotlivce. Uvedl jsem především odvolání podpory vysočanskému sjezdu ze strany sjezdu KSS a kampaň proti kandidatuře Josefa Smrkovského do funkce předsedy FS. Obě tyto situace byly převážně Husákovým dílem, který svým působením dosáhl obratu či vývoje stavu věcí ve prospěch nejen Moskvy, ale posléze i ve svůj. Vyvolal tak konflikt, v rámci něž využil a zneužil národnostní téma, prosadil vůli Kremlu, jehož vládcům se postupně stále zřetelněji jevil jako vhodný Dubčekův nástupce. Zároveň však vyvolal vlnu nevole v českých zemích.

Nátlakový faktor pak s oběma předcházejícími úzce souvisí. Jeho původcem byl nejprve v souladu se slovenským hnutím za federalizaci opět Husák. Právě on svým jednáním na bratislavském sjezdu KSS a též v prosinci svým podílem na odstavení Smrkovského významně přispěl k vyvolání konfliktních situací, v nichž argumentoval slovenskými zájmy. Pochopitelně s tím souvisí i Husákova politika ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS směřující ke zpevnění moci strany na Slovensku stejně jako otázka jeho motivace, která se zřejmě pohybovala od vlastenectví přes pragmatismus až ke kariérismu za rozhodujícího působení jeho komunistického přesvědčení.

Husákova aktivita je tak přítomná jak v rámci faktoru saturačního, jakožto slovenský patriot měl osobní zájem na provedení federalizace, tak i v souvislosti s faktorem konfliktním, jehož byl podílníkem se na odvolání slovenské podpory vysočanského sjezdu a politickém oslabení Smrkovského a dalšími kroky de facto původcem. Toto jeho působení současně se zajišťováním zázemí jeho politiky na Slovensku, zahrnuté podle mého pojetí pod termín nátlakový faktor, pak představuje zdroj těchto účelově vyvolaných konfliktů, v nichž je téma slovenských zájmů využito a zároveň zneužito jak pro jejich prosazení, tak i pro realizaci Husákových mocenských ambicí, které se naplnily v dubnu 1969.

5. Srovnání

5.1. Konkrétní dobové okolnosti - ujasnění rozhodujících rozdílů mezi dobovými okolnostmi provázejícími obě sledované události

Pokud hodláme porovnávat události volby Dubčeka a Husáka do čela KSČ, je třeba si ujasnit rozhodující rozdíly v charakteru dobového pozadí, na němž k oběma skutečnostem došlo, neboť to mohlo produkovat další faktory schopné jejich výsledek do jisté míry ovlivňovat. Je proto nutné alespoň ty nejpodstatnější z nich zmínit, přestože nemusí úzce souviset se mnou sledovaným slovenským faktorem. Uvádím podle mého názoru dva nejpodstatnější týkající se role SSSR, které měly schopnost výsledek obou voleb ovlivnit.¹³¹

Významným činitelem je postoj a vliv SSSR. V případě Dubčekovy volby se Moskva držela spíše mimo. Napětí ve vedení strany vnímala jako projev osobních šarvátek a řešení situace nechala na čs. vedení. Přesto je však třeba uvést, že by zřejmě proti sesazení Novotného nakonec nic podstatného nenamítala, i když lze Brežněvovo jednání interpretovat jako snahu Novotného v onen okamžik podržet. Ve chvíli volby Husákovy však byl sovětský zájem na podobě personálního obsazení přední stranické funkce zjevný. Moskva vyvíjela prostřednictvím svých emisarů v Praze nátlak, aby k požadovanému odchodu Dubčeka došlo, a zároveň vyjadřovala v rámci promoskevských kruhů Husákovi svou podporu.

Se sovětským vlivem pak významně souvisí aspekt přítomnosti jeho jednotek na území ČSSR. V lednu 1968 se tyto uvnitř čs. hranic nenacházely a nemohly proto hrát v souvislosti s Dubčekovou volbou žádnou roli. Jak již jsem uvedl výše, Moskva zřejmě výsledek této události, ani poté co se s jejími okolnostmi seznámila, nijak ovlivňovat

---

¹³¹ Jako další bych snad mohl uvést stav ve vedení strany v době obou voleb. Výsledek první z nich však byl spíše kompromisem mezi dvěma protilehlými frakcemi (novotnovská vs. protinovotnovská). Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 215-216, Volba Husáková pak stála na konci vytrvalého tlaku konzervativní a realistické frakce na pozice Dubčeka a jeho reformátorů, výrazně podporovaného sovětskou stranou. Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 53-55, 57, 59-60, 62, „[...] ...Husák byl zvolen do čela ÚV KSČ mimo jiné i hlasy reformistů, kteří v něm viděli záruku toho, že se nebudou opakovat politické procesy padesátých let.“ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 277, Jde však podle mého již o podružné okolnosti. Podstatná byla existence tlaku na personální změnu vedoucí stranické funkce. Význam vlivu veřejnosti je pak zanedbatelný, neboť v prvním případě personální obměna proběhla typickým zákulisním způsobem, tedy s vyloučením veřejnosti, která se o okolnostech lednové volby měla dovědět až na přelomu února a března, a v druhém případě se veřejnost v souladu s posrpnovým vývojem pohybovala spíše v rezignovaném a pasivním rozpoložení. Hokejové

nehodlala. V dubnu 1969 však již sovětská přítomnost v zemi představovala smluvně zajištěný fakt.¹³² Nátlakovou funkci tak plnit mohla. Navíc se sovětské jednotky v určité míře podílely na potlačování nepokojů v průběhu hokejových oslav a následně nad ČSSR visela hrozba jejich dalšího nasazení v týdnech před Husákovou volbou.¹³³

5.2. Stav řešení národnostní otázky uvnitř ČSSR – ujasnění rozdílů v dobovém stavu národnostního uspořádání uvnitř ČSSR v průběhu obou sledovaných událostí

Pro potřeby následné komparace vymezeného obsahu vybraných faktorů je též třeba ujasnit si rozdíly ve stavu národnostního uspořádání a jeho řešení uvnitř ČSSR v době obou voleb, což je nezbytné pro jasnější určení vlivů, které působily na míru slovenského faktoru přítomného při těchto událostech. Slovenský faktor, tak jak jej pojímám, samozřejmě s těmito okolnostmi úzce souvisí, stejně jako faktory, jež na význam jeho role působily.

Zásadním motivem, který obě volby v této souvislosti rozděluje, je stav federalizace státu. V době Dubčkovy volby představovala snaha o řešení slovenské otázky, jejímž projevem bylo na Slovensku v 60. letech sílící státoprávně saturační hnutí, jeden z proudů vedoucích k personální obměně ve vedoucí stranické funkci. Ta byla prostřednictvím sesazení Novotného jedním z klíčů, které zanedlouho otevřely prostor pro vznesení požadavku realizace symetrického uspořádání. V okamžiku samotné volby však zůstávala nevyřešenou tezí. Prozatím zůstalo jen u snah o rozšíření pravomocí slovenských orgánů a asymetrický model tak jak byl zakotven v socialistické ústavě z roku 1960, zůstal ještě po jistou dobu platnou realitou.

V dubnu 1969 však byla situace zcela jiná. Federace se stala již v lednu t.r. skutečností poté, co v březnu 1968 SNR vznesla požadavek její realizace jako jediný možný model pro budoucí národnostně státoprávní uspořádání uvnitř ČSSR. O měsíc později pak byla včleněna do Akčního plánu KSČ a při nové Černíkově vládě došlo v květnu k ustavení Husákovy komise, která měla za úkol přípravu realizace přechodu na symetrický model, tedy federalizaci. Zároveň je nutné zmínit, že právě ona

---

nepokoje pak dlouhého trvání neměly. Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 216-217, Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku..., str. 52, 56.

¹³² Vančura Jiří. Naděje..., str. 108-110, Význam okupačních jednotek v ČSSR jakožto nástroje sovětského nátlaku na čs. vedení zmiňuje i Zdeněk Doskočil. Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie..., str. 34.

¹³³ Rychlík Jan. Češi a Slováci..., str. 276.

představuje významný motiv, který odlišovalo slovenské a české vnímání reformního procesu Pražského jara. 21. srpen pak na Slovensku vyvolal obavy o její osud. Ty působily jako akcelerátor jejího provedení. Na konci října byl ústavní zákon o československé federaci přijat, načež se dále vyjasňovaly další související otázky, kupříkladu personální obsazení nově vytvořených funkcí.

Federalizace tak sice byla formálně uskutečněna, avšak v souladu se sovětskou strategií došlo k jejímu mocenskému zneužití za účelem rozložení čs. reformního hnutí. Její možnosti měly být navíc v postupně se utvářejících normalizačních poměrech omezeny. I za těchto podmínek z ní Slováci dokázali v určité míře profitovat. Je však třeba připomenout, že provedení federace posunulo Slovensko do pozice stranicky zpevněné mocenské opory prosovětské linie.

5.3. Konfliktní faktor

Při bližším pohledu vykazují informace, které jsem v případě obou sledovaných událostí zahrnul do oblasti vymezené termínem konfliktní faktor, pozoruhodné shody a rozdíly. Patrná je především shoda v působení jediného původce konfliktů, tedy Antonína Novotného a Gustáva Husáka. Obě tyto osobnosti fungovaly jako dmychadlo uvedených střetů. Novotný, v druhé polovině 60. let již jako stěžejní udržitelný personální relikv minulé politické praxe, když přiléval olej pragocentrismu do ohně narůstající slovenské nacionální nespokojenosti. Husák, v průběhu dekády stále výraznější jako zastánce slovenských národních zájmů, coby nejprve skrytý, později však stále zřejmější vykonavatel prosovětské linie. Oba si jistě uvědomovali nezpochybnitelnou existenci vlivu Moskvy ve středoevropském prostoru, nemluvě o tom, že ji srpnová intervence přesvědčivě potvrdila jako fakt. První to sice bez prozíravosti avšak zjevně vyjádřil ve chvíli, kdy na konci roku 1967 spoléhal na Brežněvovu podporu. Druhý, když se po moskevských jednáních přiklonil k SSSR jako evidentnímu garantu konsolidace stranické moci v zemi a možnému zprostředkovateli jeho nacionálních, ale i kariérních ambicí.

Rozdíl v této souvislosti pak nalézám v motivaci obou iniciátorů zmíněných konfliktních situací. Protislovenské postoje Novotného vycházely z jeho hluboce zakořeněného pragocentrismu a projevovaly se nechtí delegovat na Slovensko z pražského ústředí jakékoliv pravomoci. Husák pak v rámci své aktivity ve věci revokace slovenské podpory vysočanskému sjezdu a kampaně proti Smrkovskému postupoval pragmaticky na moskevské straně, veden zřejmě jak zprvu nacionálními cíli,

tak i vlastním kariérismem a mocenskými ambicemi. Zmíněné konfliktní situace jsou pak do značné míry produktem jeho promoskevské linie. Nejasný kontrast spočívá i v národnostním směřování jejich politiky. Novotný vystupoval jasně proti slovenským zájmům. Husák, ať už byla jeho motivace jakákoliv, se naopak stavěl na jejich stranu. V souladu se sovětskou strategií využití rozdílného pohledu obou národů na reformní proces, v níž se prostřednictvím snahy o dotažení federalizace de facto angažoval, je možné tvrdit, že jednal proti demokratizačním tendencím, situovaným spíše v českých zemích. Neutralizací Slovenska pomocí uskutečnění federalizace totiž přispěl k paralyzaci zdejších zastánců demokratizačního pojetí reformu a navíc si tímto způsobem zajistil zázemí své další politiky. Novotného antislovenskou politiku pak lze do jisté míry interpretovat jako jednu z příčin jeho odstavení, které mimo jiné vedlo k uvolnění cesty reformní linii. Husákovu aktivitu na sjezdu KSS je podobně možné považovat za úvodní krok prosovětských sil po srpnové intervenci.

V rámci komparace zmíněných prvků konfliktního faktoru je v souvislosti s okolnostmi Husákovy volby výrazné především jeho působení coby zastánce promoskevské politiky, a to za souběžného akcentování slovenského státoprávního motivu.

5.4. Saturační faktor

V obou tematických blocích vztahujících se k okruhu saturačního faktoru se promítá především zájem na naplnění slovenských zájmů a to v souladu s aktuálním stavem jejich řešení. V prvním případě šlo o nivelizaci ekonomických rozdílů mezi Slovenskem a českými zeměmi, stejně jako o rozšiřování pravomocí slovenských orgánů a revizi procesu s buržoazními nacionalisty. Srpnová intervence vyvolala v zastáncích realizace symetrického modelu vnitřního uspořádání státu obavy o její osud. Této skutečnosti, stejně jako rozdílného vnímání reformního procesu na Slovensku a v českých zemích, se rozhodla využít v souladu se svými zájmy Moskva za vydatného přispění prosovětských činitelů, včetně Husáka. Oba případy tedy spojuje snaha o posun v uspokojení státoprávních aspirací slovenského národa, buď z nedostatečných pozic asymetrického modelu, či k dotažení projektu federace.

Již v souvislosti s Dubčekovou volbou lze v rámci saturačního faktoru nalézt zdroj možnosti pozdějšího využití federalizace k rozbití reformního proudu. Rozdílnost jeho pojetí oběma národy byla totiž patrná už v této době, tak jak se to například projevilo v průběhu IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Způsob, jakým s tímto

faktem později naloží Sověti a jejich domácí klika, však ještě v této době mohl být jen stěží představitelný, a to i Husákovi, který v souladu s výše zmíněnou sovětskou strategií v počáteční fázi normalizace jednal. Slovenská snaha o národní saturaci tak v sobě jako součást reformního hnutí Pražského jara nesla nebezpečí jeho eventuálního zneužití. Z tohoto faktu vyplývající obavy a projevy takových tendencí se mimochodem objevily již v prvních měsících roku 1968.¹³⁴ Ty jsou však patrné až při zpětném pohledu a vědomí toho, jak ke zneužití po srpnu t.r. došlo. Sovětská intervence zcela změnila situaci a výrazným akcelerátorem jejího vývoje se stává obava Slováků o realizaci federativního uspořádání. Ta ve věci faktického zneužití slovenských národních ambicí poskytla za účelové moskevské podpory klíčový hybný moment.

Lze tedy říci, že slovenská snaha o státoprávní saturaci byla v obou případech jevem přirozeným a v jistém smyslu i pochopitelným. Kontrast v této souvislosti spočívá v otázce míry možnosti jejího zneužití, v níž hraje výraznou roli sovětská intervence a následující nová situace. Rozdíl v pojetí reformního hnutí oběma národy byl patrný již v čase Dubčkovy volby, avšak složka jeho potenciální zneužitelnosti byla využita až v posrpnovém období. Vznik federace pak představoval výrazné posílení Moskvě stranících frakcí.

5.5. Nátlakový faktor

V souladu s mým vymezením termínu nátlakový faktor jako souboru konkrétních projevů vyplývajících z faktoru saturačního, by se daly v této souvislosti děje předcházející v určitém časovém odstupu oběma volbám vymežit jako generace tlaku usilujícího o prosazení posunu v řešení slovenské otázky. Vznik slovenské protinovotnovské opozice souvisel nejen se sílicí neudržitelností osoby Novotného, který byl již svými nacionálními postoji a mocenskými manýrami jen přítěží vzniklé krizové situace, ale i s celkovým postavením Slovenska uvnitř státu. Kritickými projevy pak toto hnutí vyvíjelo tlak na změnu pražské centralizační politiky, proti níž se ostře vymezovalo. Dubček i Husák sehráli v rámci tohoto slovenského nacionálního vzepětí svou roli. První ve vedení KSS, druhý pak mimo ni jako iniciátor formace jednoho z intelektuálních pramenů národnostně aspiračního proudu. V době po srpnové intervenci je pak projevem obavy o uskutečnění federalizace slovenský tlak na jeho dotazení. Opět se zde jako výrazný hybatel děje profiluje Husák jako jeden z předních

---

¹³⁴ Vizte druhou část poznámky č. 74.

zastánců federace, v jehož postojích se však stále patrněji začínají projevovat prosovětské a vlastní kariéristické a pragmatické motivy.

Pokud mě v souvislosti se saturačním faktorem zaujala možnost jeho zneužitelnosti, pak v souvislosti s nátlakovým faktorem se mi jeví jako podstatná eventualita jeho faktického zneužití. Hnutí usilující o změnu národnostního postavení Slováků bylo podle mého názoru zcela přirozeným a oprávněným projevem slovenských saturačních snah. Lze uvést, že Dubček i Husák, pokud je pojmáme jako vůdčí osobnosti jeho určitých pramenů, jednali v této věci v souladu se svým patriotismem. Je samozřejmě možné se domýšlet, že jej Husák využil či zneužil k naplnění svých mocenských ambicí, avšak tento argument oslabuje fakt, že federaci prosazoval a tedy ve věci státoprávního postavení Slovenska se angažoval již po válce, což bylo v souladu s jeho vlasteneckým cítěním. Tlak na dotažení realizace federace pak byl po srpnu jistě též pochopitelný. Opět lze sice zmírnit pochyby o Husákových vlasteneckých cílech, avšak v tomto případě se v souvislosti se sovětskou strategií, která využila potenciál skrytý v odlišném vnímání reformního hnutí, možnost zneužití tohoto tématu jeví jako patrnější. A o to víc vzpomeneme-li výše uvedené Husákovy působení na srpnovém sjezdu KSS, či na sklonku roku 1968 v rámci snahy odstavit Smrkovského.

Projevy nátlakového faktoru přirozeně vyplývaly z potřeb slovenské národní saturace. Stejně tak proto byly pochopitelné a oprávněné. Avšak v souvislosti se změnou situace po srpnové intervenci došlo k aktivizaci střetového potenciálu skrytého v rozdílném pojetí reformu českým a slovenským národem a jeho zneužití v rámci sovětské protireformní strategie. Rozdíl pak shledávám především v Husákově proslovenském působení před srpnem a po něm. Jeho motivace byla zřejmě výslednicí několika témat, avšak až po sovětském vpádu v ní lze zřetelněji sledovat stopy všech tří složek, se silící složkou pragmatickou a kariéristickou, tak jak je načrtl Michal Barnovský.

5.6. Klíčové aspekty ovlivňující míru dopadu slovenského faktoru na výsledek volby prvního tajemníka do čela KSČ v dubnu 1969 - shrnutí

Na tomto místě shrnu z výše uvedené komparace vyplývající aspekty, které mohly mít vliv na míru dopadu slovenského faktoru na výsledek volby prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969. Zároveň zmíním i další okolnosti, které tuto událost mohly

modelovat do výsledného stavu, přestože se samotným slovenským faktorem nemusely přímo souviset.

Jednu z klíčových rolí v posrpnovém období směrem ke změně na pozici prvního tajemníka strany sehrála Moskva. Vojenským řešením destabilizace komunistické moci v ČSSR a následnou přítomností okupačních jednotek v zemi nastolila zcela novou situaci, která zásadně změnila podmínky dalšího vývoje procesů Pražského jara. V souladu se svou snahou rozložit reformní hnutí pak využila rozdílu ve vnímání jeho priorit mezi českým a slovenským národem. Souběžně s tímto záměrem začala od jistého okamžiku usilovat o personální změnu na přední pozici KSČ a o výběr vhodného kandidáta.

Jako výrazný motiv se v rámci sledovaných faktorů jeví obava a z ní vyplývající tlak slovenských zastánců federalizace na její realizaci v období po srpnové intervenci. V této souvislosti významně figuruje jako místopředseda vlády pověřený řízením komise zabývající se přípravou symetrického uspořádání a jako jedna z významných osobností slovenského národně saturačního hnutí 60. let Gustáv Husák. S tímto tématem navíc souvisí mnohokrát v mém textu opakovaná eventualita zneužití rozdílného pohledu na priority reformního proudu, kterou v sobě tato skutečnost nesla, a k němuž Moskva po selhání její původní strategie přistoupila. Realizace federace v lednu 1969 a uspokojení slovenských nacionálních tužeb tak za dané situace posílila neostalinistické prosovětské síly v zemi.

Zcela nepřehlédnutelné je pak podle mého názoru samotné Husákovy působení. Ten se již krátce po moskevských jednání začíná posunovat na promoskevské pozice. Jeho jednání na bratislavském sjezdu KSS, aktivní vystupování v souvislosti se snahou o odstavení Smrkovského či jím zaštitěná stabilizace stranické moci na Slovensku již zcela korespondují s jeho posrpnovými realistickými postoji, jejichž uvedené projevy ladí se sovětskou strategií rozbití reformního hnutí v čs. politickém vedení. Pokud budeme přímo uvažovat o možném zneužití slovenského faktoru osobou Gustáva Husáka, je třeba přihlídnout též k otázce jeho motivace pro takové jednání a v této souvislosti zároveň posoudit sílu působení uvedených motivačních složek v rámci Husákových posrpnových postojů a činů.

Závěr

Užitím komparační metody jsem dosáhl identifikace tří zásadních aspektů, které podpořily vliv slovenského faktoru na výsledek sledované volby z dubna 1969. Jedná se o velmocenskou strategii SSSR, obavu zastánců provedení federalizace o její osud po sovětské intervenci a samotné působení Gustáva Husáka v období mezi srpnem 1968 a datem jeho volby do čela strany. Moskva, poté co selhal její původní plán postupu proti čs. reformnímu vedení, se snažila v rámci nové strategie zneužít rozdílů mezi českým a slovenským vnímáním reformního procesu. Jeho stoupenci v českých zemích pokládali za primární úkol realizaci v určité šíři pojaté demokratizace poměrů ve straně a ve státě. Slovenští reformisté však preferovali spíše národnostní motiv a usilovali o vyrovnaní rozdílů mezi postavením Slováků a Čechů nejprve posílením pravomocí slovenských orgánů a posléze provedením federalizace země. Moskva tak hodlala svou podporou této záležitosti nacionálně saturovat Slovensko, potlačit tak zdejší demokraticky orientované reformisty a zároveň si tímto způsobem z této části země vytvořit opěrný bod své politiky směřující k potlačení reformního hnutí v českých zemích.

Slovenská obava o federalizační proces po vpádu vojsk Varšavské smlouvy pak do této strategie sovětského vedení vhodně zapadala. Jako by šla záměrům Moskvy naproti. Slovensko získalo výraznou podporu ve věci uspokojení svých národně saturačních aspirací a SSSR oporu svého dalšího postupu směřujícímu ke stabilizaci satelitního státu uvnitř východního bloku. V rámci východní části země se pak podařilo upevnit stranickou moc dříve než v českých zemích. Slovenských nacionálních snah vyjádřených tlakem na realizaci federalizace tak bylo sovětským hegemonem zneužito v souladu s jeho velmocenskými záměry v jím kontrolovaném prostoru střední Evropy.

Působení Gustáva Husáka zapadá do zpletené mozaiky zájmů, motivací a aspirací, kterou společně s výše uvedenými faktory vytváří. Husák si uvědomoval, v jaké pozici se Československo vůči SSSR nachází a že tedy sovětský vliv bude hrát ve středoevropském teritoriu i nadále klíčovou a určující úlohu. Toto jeho přesvědčení se během podzimu roku 1968 jen utvrdilo. Jakožto přední zastávce uskutečnění federace a coby předseda komise, která se její přípravou zabývala, vyvíjí ve spojitosti s obavou o její osud tlak za dosažení tohoto slovenského národního cíle. V rámci tohoto svého záměru se přibližuje k pozicím shodujícím se se sovětskou strategií zneužití slovenských nacionálních snah. V této souvislosti je třeba zamýšlet se též nad Husákovou motivací, v níž podstatnou roli hrálo nejen jeho vlastenectví, ale i

kariérismus a pragmatismus. Právě tyto dvě složky podle mého názoru postupem času sílí ve shodě s jeho slábnoucím národovectvím poté, co se federace v lednu 1969 stala skutečností. Jeho posun na prosovětské pozice je v období od invaze do jeho volby stále patrnější. Vystupuje coby zastánce slovenských národních zájmů, avšak zároveň tyto využívá k prosazení moskevské linie. Když pak Moskva již zcela nespokojená s Dubčekovými postoji začala hledat jeho vhodného nástupce, stal se Husák, na nějž sovětské vedení pohlíželo s nadějemi již od moskevských rozhovorů, jedním z nejperspektivnějších kandidátů, který se coby první tajemník ÚV KSS mohl prokázat mimo jiné i úspěchy při konsolidaci moci strany na Slovensku.

Dá se říci, že slovenský faktor, jehož vliv na výsledek dubnové volby prvního tajemníka ÚV KSČ v roce 1969 působil spíše nepřímě, nabídl Gustávu Husákovi v daném okamžiku příležitost k jakési osobní propagaci ve smyslu konkrétního prokázání souladu jeho smýšlení, postojů a činů se sovětskými zájmy. Ty po opakujících se krizových situacích posrpnového období řešených sovětskými emisary spočívaly ve snaze o nastolení stabilních, tedy Moskvě loajálních poměrů. Slovenský faktor zvýrazněný třemi výše uvedenými vlivy tedy v tomto smyslu přispěl k Husákovu zvolení do čela strany. Vlastním konáním, vyplývajícím z jeho ne zcela jednostranné motivace, se tak sovětskému vedení vyjevil jako vhodný kandidát na přední stranickou funkci. Sovětský vliv, slovenská obava o federaci a Husákova vlastní linie tak roli slovenského faktoru při volbě v dubnu roku 1969 umocnily a jejich identifikace tak v této souvislosti představuje dosažení cíle této mé bakalářské práce.

Summary

By using the comparative method I have achieved the identification of three key aspects which supported the Slovak factor influence on the outcome of the examined April 1969 elections. They are the power strategy of the USSR, the worry of Slovak state federalization proponents about its fate after the Soviet intervention and the actions of Gustav Husak themselves in the period between August 1968 and the date of his election as the Party leader. After the fail of their original plan of action against Czechoslovakia reform leadership, Moscow tried under the new strategy to exploit differences between the Czech and Slovak perception of the reform process. His followers in the Czech lands considered the implementation of a certain range of conditions of democratization in the Party and in the state as the primary task. Slovak reformists, however, preferred the nationality motive and sought to compensate for differences between the position of Slovaks and Czechs at first by strengthening the powers of the authorities and then by implementing country federalization. By supporting this affair, Moscow intended to saturate Slovakia nationally, to suppress the local democratically oriented reformists, while establishing in this way a foothold of their policy in this part of the country aimed at suppressing the reform movement in the Czech lands.

Slovak concern about the process of federalization fit properly into the Soviet leadership strategy after the invasion by Warsaw Pact forces. As if it was designed to meet Moscow's intentions. Slovakia gained strong support in the matter of satisfaction of their national aspirations of saturation and the USSR found significant backup in their further steps towards stabilization of the satellite state within the Eastern bloc. In the eastern part of the country the power of the Party was consolidated much earlier than in the Czech lands. Slovak nationalist efforts expressed by pressure on the federalization were abused by the Soviet hegemon in accordance with its power intentions in the area it controlled in the Central Europe.

The actions of Gustav Husak fit into the tangled mosaic of interests, motivations and aspirations which they create together with the above factors. Husak was aware of the position of Czechoslovakia towards the USSR and therefore he knew that Soviet influence would still play a key and decisive role in the Central European territory. This conviction of his was only strengthened during the autumn of 1968. As a leading supporter of the federation implementation and as chairman of the commission which

dealt with its preparation in conjunction with concern about its fate he was exerting the pressure for achieving the Slovak national goals. As a part of its plan he moved closer to the positions that corresponded to the Soviet strategy of abusing Slovak nationalist efforts. In this context, it is also necessary to think about Husak's motivation, in which a significant role was played not only by his patriotism but also by his pragmatism and careerism. In my opinion, it is these two components that were growing in accordance with his declining nationalism after the realization of federation in January 1969. His move to the pro-Soviet position was becoming more and more evident in the period from the invasion to his election. He performed as a supporter of Slovak national interests, but simultaneously he abused it to promote the Moscow line. And when Moscow, completely dissatisfied with Dubcek's position, began to look for a suitable successor, Husak, whom the Soviet leadership viewed with hopes already from the Moscow talks, became one of the most promising candidates who as the First Secretary of the Central Committee of CPS could prove, among others, achievements in consolidation of power by the Party in Slovakia.

It can be said that the Slovak factor, whose influence on the outcome of the April elections of the First Secretary of the CPC Central Committee in 1969 was rather indirect, offered Gustav Husak at the time an opportunity to personal propagation of himself in the sense of particular demonstration of compliance of his particular beliefs, attitudes and actions with Soviet interests. After repeated crises in the period after August, solved by Soviet emissaries, it consisted in an attempt to establish stable circumstances loyal to Moscow. The Slovak factor highlighted by the three aforementioned factors contributed in this sense to Husak's election as Party leader. Through his own actions which resulted from his not entirely one-sided motivation he appeared to the Soviet leadership as a suitable candidate for the Party's front office. The Soviet influence, the Slovak fear about federation and Husak's own line further increased the role of the Slovak factor during the election in April 1969. Their identification in this context represents the objective of this bachelor thesis.

Použitá literatura

Barnovský Michal. Dubček Alexander In: Pešek Jan a kolektiv. Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989, Vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2003, str. 78-88, ISBN 80-7165-417-5

Barnovský Michal. Husák Gustáv In: Pešek Jan a kolektiv. Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989, Vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2003, str. 139-148, ISBN 80-7165-417-5

Bárta Miloš, Belda Josef, Felcman Ondřej, Mencl Vojtěch. Československo roku 1968 2. díl: počátky normalizace, Parta, Praha, 1993, ISBN 80-901337-8-9

Barnovský Michal. Gustáv Husák - realita a mýty In: Krekovič Eduard, Krekovičová Eva, Mannová Elena. Mýty naše slovenské, Academic Electronic Press s.r.o., Bratislava, 2005, str. 207-223, ISBN 80-88880-61-0

Benčík Antonín. Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi, Ostrov, Praha, 2001, ISBN 80-86289-19-2

Černý Rudolf. Antonín Novotný Vzpomínky prezidenta, PolArt, Česká Kamenice, 2008, ISBN 978-80-87286-00-5

Doskočil Zdeněk. Duben 1969 Anatomie jednoho mocenského zvratu, Praha, Brno, 2006, ISBN 80-7285-080-6

Dubček Alexander, Hochman Jiří. Naděje umírá poslední Vlastní životopis Alexandera Dubčeka, Nakladatelství Svoboda–Liberta, Praha, 1993, ISBN 80-205-0351-X

Durman Karel. Útěk od praporů Kreml a krize impéria 1964-1991, Karolinum, Praha, 1998, ISBN 80-7184-672-4

Kaplan Karel. Antonín Novotný Vzestup a pád „lidového“ aparátčíka, Barrister&Principal, Brno, 2011, ISBN 978-80-87474-08-2

Kaplan Karel. Kořeny československé reformy, Doplněk, Brno, 2002, ISBN 80-7239-135-6

Křen Jan. Dvě století střední Evropy, Argo, Praha, 2005, ISBN 80-7203-612-2

Kaplan Karel. Mocní a bezmocní, Sixty-Eight Publishers Corp., Toronto, 1989, ISBN 0-88781-209-0

Klíma Karel a kolektiv. Státověda 2. rozšířené vydání, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., Plzeň, 2006, 2011, ISBN 978-80-7380-296-7

Kural Václav a kolektiv. Československo roku 1968 1. díl: obrodný proces, Parta, Praha, 1993, ISBN 80-901337-7-0

Mlynárik Jan. História česko-slovenských vzťahov In: Vodička Karel (editor). Dělení Československa Deset let poté..., VOLVOX GLOBATOR, Praha, 2003, str. 11-29, ISBN 80-7207-479-2

Mlynář Zdeněk. Mráz přichází z Kremlu, Vydala Mladá fronta, Praha, 1990, ISBN 80-204-0196-2

Pauer Jan. Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy, Argo, Praha, 2004, ISBN 80-72003-558-4

Pernes Jiří. Takoví nám vládli, Nakladatelství BRÁNA, a. s., Praha, 2010, ISBN 978-80-7243-437-4

Pithart Petr. Osmašedesátý, Rozmluvy, Praha, 1990, ISBN 0 946352 43 7

Plevza Viliam. Vzostupy a pády Gustáv Husák prehovoril, Tatrapress, Bratislava 1991, ISBN 80-85260-15-8

Rychlík Jan. Češi a Slováci ve 20. století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, Academic Electronic Press, Bratislava, 1998, ISBN 80-88880-11-4 (II. zv.)

Rychlík Jan. Průběh rozpadu Československa v letech 1989 - 1992 In: Vodička Karel (editor). Dělení Československa Deset let poté..., VOLVOX GLOBATOR, Praha, 2003, str. 265-301, ISBN 80-7207-479-2

Rychlík Jan. Slovensko a Slováci v české politice 19. a 20. století In: Česko-Slovenská historická ročenka, Vydavatelství Masarykovy univerzity, Brno, 2000, str. 59-73, ISBN 80-210-2484-4

Vančura Jiří. Naděje a zklamání Pražské jaro 1968, Mladá fronta ve spolupráci s ČSDS v Scheinfeldu–Schwarzenbergu, Praha, 1990, ISBN 80-204-0179-2

Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav, Tejchman Miroslav. Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989, Libri, Praha, 2000, ISBN 80-85983-82-6

1968, 29. srpen, Bratislava. - Záznam třetí části jednání mimořádného sjezdu KSS v Parku kultury a oddechu v Bratislavě 28. - 29. srpna In: Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír. Komunistická strana Československa Svazek 3: Kapitulace (srpen-listopad 1968), ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha, Brno, 2001, str. 143-187, ISBN 80-7285-006-7 (ÚSD AV ČR Praha) ISBN 80-7239-093-7 (Doplněk Brno)

1968, 27. srpen, Bratislava. – Stenografický záznam druhé části jednání mimořádného sjezdu KSS v Parku kultury a oddechu v Bratislavě 28. - 29. srpna In: Vondrová Jitka, Navrátil Jaromír. Komunistická strana Československa Svazek 3: Kapitulace (srpen-listopad 1968), ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha, Brno, 2001, str. 114-120, ISBN 80-7285-006-7 (ÚSD AV ČR Praha) ISBN 80-7239-093-7 (Doplněk Brno)

Použitá periodika

Brown Scott. Socialism with a Slovak Face: Federalization, Democratization and the Prague Spring. East European Politics and Societies, č. 3/2008, roč. 22, str. 467-495, ISSN 0888-3254 In: reader kurzu JMB 507 Soudobé dějiny střední Evropy oboru Soudobé dějiny IMS FSV UK v Praze (dostupný z: http://ims.fsv.cuni.cz/pub/02_bakalari/KS/Readery/SOUDOBE%20DEJINY_READER/SD_Vykoukal_soudobedejinystrednievropy_reader.pdf)

